

MEZEI PÉTER

Digitális technológiák – digitális kultúra

I. Bevezető gondolatok

Két korábbi írásomban¹ a szabad felhasználás és a modern kultúra (vagyis a társadalom addig elért szellemi eredményei, illetve azokkal kapcsolatos és általános beállítódása) összefonódására igyekeztem felhívni a figyelmet egy akkor friss dokumentum, az angol Andrew Gowers által jegyzett szerzői jogi jelentés² tükrében. Az azóta eltelt időben nem kevés figyelemre méltó esemény történt az internet világában, és a nemzeti, illetve nemzetközi szerzői jogi életben. A jelen tanulmányban a korábbi megállapításokat igyekszem általánosabb szintre emelni, bemutatva azt, hogy az egyre bővülő internetes technológiák milyen hatásokat képesek gyakorolni korunk „digitális kultúrájára”.

A kultúra folyamatos változását vitathatatlanul elősegíti a technológia fejlődése, s annak a társadalom általi megítélése. Pár évtizeddel ezelőtt óriási szenzációt jelentett a színes televízió, később a műsor rögzítésére alkalmas videomagnók megjelenése, hamarosan pedig már csak digitális formában lesznek elérhetők a televíziós műsorok az Európai Unió területén, sőt az Egyesült Államok e célkitűzést már teljesítette is.³ Ugyanez mondható el a számítógépek tömeges használatáról. A szélessávú internet elterjedése ráadásul olyan kulturális forradalmat idézett elő, amelyhez fogható nagyon kevés volt eddig az emberiség történetében.

Az elmúlt évtizedek felgyorsult technikai forradalmának hatására az élet szinte minden területe, a gazdasági és társadalmi szokások terén különösen az értékesítési csatornák és módszerek, a reklámozás, az emberi kommunikáció, az oktatás és a tanulás jelentős átalakuláson ment keresztül. Ebben központi szerephez jutottak az analóg technológiákat (eszközöket és módszereket) felváltva idő-, tér- és energiatakarékosabb cselekvéseket lehetővé tevő digitális technológiák.⁴ Mindez új eszközök, alkalmazások, felhasználási módszerek folyamatos fejlesztésében is megnyilvánul.

¹ MEZEI PÉTER: *Szabad felhasználás és kultúra – Észrevételek a Gowers-jelentéssel kapcsolatban. Debreceni Jogi Műhely*. 2008/1. szám (www.law.klte.hu/jogimuhely/02_hun_index.htm) – MEZEI PÉTER: *Fair Use and Culture – Comments on the Gowers Review*. 39 Toledo Law Review, 2008. p. 653–668.

² ANDREW GOWERS: *Gowers Review of Intellectual Property*. London, 2006. (http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/media/6/E/pbr06_gowers_report_755.pdf).

³ A digitális átállással kapcsolatos kormányzati kommunikációs weboldalon további részletek is olvashatók. Lásd: www.dtv.gov.

⁴ LAURENCE LESSIG: *A szabad kultúra – A kreativitás természete és jövője*. Kiskapu. Budapest, 2005. p. XX.

A digitális technológia a kultúra egyik alapelemének tekinthető szellemi alkotó tevékenységre is rendkívüli hatást gyakorol. E tekintetben a digitális világ térnyerése legalább két irányba hatott erősen. Egyrészt a szellemi alkotások (legalábbis amelyiknél ez szóba jöhet) korlátlan mértékben, változatlan minőségben manipulálhatóvá váltak.⁵ Míg az analóg technológiák létezése idején nemcsak a másolás, de már maga a műélvezet során is tapasztalható volt a minőségromlás, ez a hátrány mára alapvetően megszűnt. A digitális hálózatok (elsősorban az internet) kiépítése révén egyúttal a művek terjesztése és az azokhoz való hozzáférés, azok megismerése és a róluk való véleményformálás ugyancsak átalakult: könnyebbé, gyorsabbá és hatékonyabbá vált – mind térben, mind időben.⁶

Mindez a globalizáció jelenségével karöltve az emberi érintkezések addigi tradicionális formáit alapjaiban változtatta meg. Napjainkra az emberek többsége nem igazán tudja elképzelni az életét digitális technológiák nélkül, a társas érintkezésekre pedig egyre nagyobb mértékben kerül sor ilyen eszközök segítségével. E téren a telekommunikáció, és különösen az internet játssza a domináns szerepet: a közösségi oldalak, a „chatszobák”, a blogok és podcastok, az elektronikus újságok, vagy a rádiós vagy televíziós műsorok on-line sugárzása („streaming”) mind példák erre.

Végso soron egy új, ám merőben eltérő alapokra helyezett digitális kultúra létrejötté figyelhető meg. Napjainkra a szerzői alkotó tevékenység általánossá vált. Számítógépes szoftverekkel bárki képes dalt írni, illetve előadni, egy digitális fényképező és egy vágóprogram segítségével gyorsan előállíthatóak kisfilmek, az internet, valamint tematikus oldalak segítségével pedig ezen alkotások terjesztése is leegyszerűsödött. Egyre inkább úgy tűnik, hogy a hagyományos szerzői jog mellett egy *újszerű szerzői jogi koncepció* tör előre, melyben a felhasználói tartalmak („*user generated content*”) egyre nagyobb szerepre tesznek szert. Mindez pedig egy új, ám merőben eltérő alapokra helyezett *digitális kultúra létrejöttét eredményezi*.⁷

Fontosnak tűnik megjegyezni, hogy mindezek ellenére, bármilyen furcsán is hangzik, napjaink szerzői jogszertéseiről mégsem lehet feltétlenül azok elkövetőit hibáztatni. Az elmúlt egy-két évtized igazolta az internet határtalanságát. Ennek elsősorban az lett a következménye, hogy a mindennapi kultúrára legnagyobb hatást gyakorló irodalom, zene-, film-, illetve fotóművészet tömegessé válása miatt a *szerzői jog tisztelete részben megszűnt, az alkotómunka elvesztette megbecsültségét*. A fiatal internetes generációk – ellentétes domináns példa híján – úgy érzik, hogy a könnyen, gyorsan és olcsón hozzáférhető anyagoknak nincs értéke.

A jelen tanulmány – az Egyesült Államok, az Európai Unió, illetve különösen hazánk jogrendszerét és aktuális eseményeit alapul véve – arra a kérdésre keresi a választ, hogy a fenti folyamatok és egyes konkrét felhasználási módok, illetve célok milyen hatást gyakorolnak korunk kultúrájára, ha szerzői jogilag védett alkotásokat közvetlenül is

⁵ Ezzel összefüggő véleményt lásd: SZJSZT 20/2001 – „A remix zenei fogalma és szerzői jogi értelmezése”, p. 1–11. (www.mszh.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenek/2001/2001PDF/szjszt_szakv_2001_020.pdf)

⁶ „A digitális technika minden egyes magáncélú másolatot minőségileg egyenértékűvé tesz az eredeti felvétellel [...], óriási sebességgel készülhetnek a másolatok, a másolt példányok potenciálisan az egész világon terjeszthetők, és így a szerzői jogi kalózkodás új dimenziót nyert”. Lásd: JÖRG REINBOTHE: *A szerzői jog perspektívái Európában*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2002/1. p. 4.

⁷ A zene „demokratizálódása” tekintetében lásd: EMIL SALAGEAN: *Sampling im deutschen, schweizerischen und US-amerikanischen Urheberrecht*, UFITA-Schriftenreihe, Band 248. Nomos. Baden-Baden, 2008. p. 59–60.

érintenek? Megítélésem szerint az egyes felhasználások a kultúra egészét három nagy irányban képesek befolyásolni: *fejleszthetik, megőrizhetik, illetve leronthatják*.

Természetesen nem lehet azt mondani, hogy valamennyi felhasználás vegytiszta formában a „jó vagy a rossz oldalra” lenne sorolható. Így például az utolsó csoportba sorolt fájlcsere-lő szolgáltatásokat a mindennapokban az emberek többsége jogellenes célokra használja, holott több jelentős pozitív vonással is rendelkezik. Avagy fordítva: a *Web 2.0* jelenség egyik mintapéldájának tartott *YouTube* oldalra ugyan milliónyi házi videót (felhasználói tartalmat) töltenek fel az emberek világszerte, azonban a szerzői jog által védett filmsorozatok epizódjai, avagy sportközvetítések is tömegesen érhetők el a cég szervereiről. Ehhez hasonlóan a könyvek digitalizálását célként maga elé tűző *Google Books projekt* rendkívüli mértékben segítheti meglévő értékeink világszerte történő hozzáférhetővé tételét, ha azonban ez versenykorlátozó következményekkel jár, nehezen lehetne fejlesztő jellege mellett lándzsát törni. És a sor még folytatható. Végző soron csak az idő fogja megmutatni, hogy az említett, illetve ezekhez hasonló technológiai újítások a társadalom szolgálatában maradnak-e, vagy esetleg megszűnnek létezni (részleges) jogsértő voltuk miatt.

II. A digitális kultúra fejlesztése – a *Web 2.0* jelensége

Mindenekelőtt ki kell emelni, hogy a kultúra fejlesztése számtalan módon elképzelhető korunk digitális világában. Kiváló példa erre az *eBook*, amely ha egyelőre nem is képes a hagyományos papír alapú könyvpiacot megszorogatni, esetleg azt felváltani, mégis reális alternatíváját adja az irodalmi művekhez való hozzáférésnek, egyúttal új dimenziót nyitva a digitális kultúra fejlődésében. Az alábbiakban kizárólag a *webkettő* jelensége kerül alaposabb megvizsgálásra, áttekintve, hogy az ennek keretében előretörő felhasználói tartalmak mennyiben képesek hozzájárulni a kultúra fejlesztéséhez.

Azt is fontos megemlíteni, hogy a *Web 2.0* nem szerzői jogi, hanem technikai tartalmú kifejezés, amely az internet sajátos fejlődéseként létrejött új „felhasználási generáció” megjelölésére szolgál. Ennyiben tehát a felhasználói tartalmak mellett mások által alkotott (és jogvédett) művek megosztására is lehetőséget teremthet, ami technikai értelemben nem, szerzői jogilag azonban lényegesen eltérő elbírálást eredményez. Ezt a jelen cikk oly módon kívánja érzékeltetni, hogy a fájlcsere-lő jelensége, amely bizonyos tekintetben – a *Web 1.0*-t jellemző hagyományos „egy a mindenkihez” kommunikáció helyett a „mindenki mindenkihez” modell felfutását alapozva meg – a *webkettő* előfutárának is tekinthető, annak szerzői jogi problémáira tekintettel a digitális kultúrát lerontó alkalmazások csoportjában kerül bemutatásra.

II.1. Tulajdonképpen mi is az a webkettő? Tekintettel arra, hogy ez egy technikai tartalmú kifejezés, ezért egzak, tudományos fogalmat nehéz és egyben szükségtelen lenne adni rá. Átfogóan ez alatt olyan internetes szolgáltatásokat és alkalmazásokat kell érteni, amelyek központi elemét a *fogyasztók közötti interaktivitás*, a különféle tartalmak egymás közötti folyamatos és kölcsönös megosztása jelenti. A *Web 1.0* keretei között az internetes felületek kizárólag egyirányúak voltak, vagyis az adott oldal tartalmát kizáró-

lag az azt megalkotó szolgáltatta. A *Web 2.0* esetén viszont a különféle internetes portálokat a fogyasztók töltik fel tartalommal.⁸

A *webkettő* megjelenési formái rendkívül színesek. Hagyományosan ebbe a körbe sorolhatók az ún. „közösségi oldalak”, mint például a *Facebook*, a *LinkedIn* vagy a magyar *iWiW*,⁹ melyek a társadalom tagjai számára nyújtott ismerkedési lehetőségen felül egy olyan felhasználói oldal létrehozására adnak lehetőséget, ahol valamennyi résztvevő fényképek, videók, profiladatok megadásával konkrét tartalmakat oszt meg a nyilvánossággal (konkrétan persze csak azokkal, akiket ismerősnek jelöl).

A *webkettő* másik jelentős formáját jelentik az *online aukciós oldalak*, így például az *eBay* vagy a magyar *Vatera* és a *TeszVesz*.¹⁰ Itt a regisztrált tagok különféle értéktárgyakat (baseball kártyától egészen az ingatlanig bármit) árulnak árverés formájában vagy fix áron. Az „online aukciós ház” csupán digitális helyszíne az áruforgalomnak (egyben a jogszerűség elsődleges felügyelője), mivel az eladók azok, akik termékeikkel (az azokhoz kötődő leírással, valamint fényképpel) betérnek e házba, és a vevők azok, akik egy sikeres vételt követően magukkal viszik az árut.

Kiemelkedő gyakorlati jelentőséggel bírnak a fényképek és audiovizuális fájlok megosztására alkalmas szolgáltatások, mint például a *Flickr* vagy a magyar *Indafotó*, valamint a *YouTube* vagy az ugyancsak magyar *Indavideo*.¹¹ Ezek keretében az interaktív módon kommunikálni hajlamos emberek (vagy legalábbis azok, akik ezt tartják a legalkalmasabb lehetőségnek személyiségük kifejezésére) a saját maguk által készített fényképfelvételeket, „házi mozikat”, családi pillanatokat, sőt még akár egyetemi előadásait is bárki által hozzáférhetővé tehetik. Mondhatjuk úgy is, hogy soha nem volt még annyi fényképész, operatőr, rendező és vágó a világon, mint napjainkban, akik az így létrehozott – többé-kevésbé minőségi – tartalmaikat rendkívül könnyedén juttathatják az ugyancsak hihetetlenül széles közönséghez.

Egy rendkívül érdekes adat szerint egyébként a *YouTube*-ra annak megnyitása óta több audiovizuális tartalom került feltöltésre, mint amennyit az azt megelőző nagyjából egy évszázad alatt (amióta létezik a mozgókép) valaha is készítettek.¹² Ennek az adatnak a valóságtartalmáról persze nehéz lenne minden kétséget kizáróan meggyőződni, bár nem kétséges, hogy valahol lennie kell egy választóvonalnak. Hogy azt a *YouTube* már átlépte-e vagy csak a közeljövőben teszi meg, gyakorlatilag részletkérdés.

Ugyancsak tömegesen találhatók különféle *blogok* az interneten, melyek kiválóan példázják a fogyasztói interaktivitásban megnyilvánuló *webkettőt*. Természetesen a blogokból is többféle létezik, az egészen egyszerű „személyes élményeket bemutatótól” kezdve egészen a tematikus, vagy épp rengeteg különféle blogot felkaroló portálokig.¹³ Ezek keretében a blogoló rendkívül egyszerűen kifejezésre juttathatja szellemi alkotásait, személyes gondolatait, élményeit, esetleg ehhez csatolva további szerzői műveket, például fényképeket, videó felvételeket. Önkifejezés mellett szórakoztatási, vagy akár reklám, esetleg PR célokra is kiváló ez a kommunikációs csatorna. Az egyes bejegyzé-

⁸ PAUL ANDERSON: *What is Web 2.0? Ideas, Technologies and Implications for Education*. JISC Technology & Standard Watch. February, 2007. p. 7–13. (www.jisc.ac.uk/media/documents/techwatch/tsw0701b.pdf).

⁹ Ezek elérhetőségét lásd: www.facebook.com; www.linkedin.com; www.iwiw.hu.

¹⁰ Ezek elérhetőségét lásd: www.ebay.com; www.vatera.hu; www.teszvesz.hu.

¹¹ Ezek elérhetőségét lásd: www.flickr.com; <http://indafoto.hu>; www.youtube.com; <http://indavideo.hu>.

¹² ROBERT J. KASUNIC: *Copyright's Uneasy Transition into the Web 2.0. Environment*. Landslide. March/April, 2009. p. 11.

¹³ Lásd például: <http://blog.hu>.

sek meghatározott szemszögből mindenképpen adalékai kultúránknak, egyéni-eredeti jellegük esetén ráadásul akár még szerzői jogvédelemre is igényt tarthatnak.¹⁴

A különféle *webkettes* alkalmazások kooperációját kiválóan példázzák a már említett közösségi oldalak (ahol a személyes adatok mellett például fényképekkel szokás színezní a felhasználói profilokat). Egy másik konkrét példával élve a blogok és az audiovizuális tartalmak megosztásának erőnyeit ötvözi a *Twitter*,¹⁵ ahol például az Egyesült Államok profi kosárligájának (NBA) játékosai mindennapi életükről nem csak szavakkal, hanem (edzőmunkáról készült) videofilmeik hozzáférhetővé tételével is igyekeznek tájékoztatni rajongóikat.

Végül legkiválóbb és egyben záró példaként kíváncsoznak ide az ún. *wiki* portálok,¹⁶ melyek az oldalak használói által rendelkezésre bocsátott ismeretanyagok (hagyományosan lexikális adatok) szintetizálására és gyors elérhetővé tételére szakosodtak. Nem véletlenül szokás ezeket online enciklopédiáknak is tekinteni, ami egyben kiváló magyarázatul szolgál a *wiki*k legismertebb példájaként számon tartott *Wikipedia* nevének eredetére. Ezek az enciklopédiák társadalmunk folyamatosan változó, illetve bővülő tudásának legkiválóbb tükröi. Könnyű hozzáférhetőségük és felhasználóbarát struktúrájuk okán ráadásul immáron nem csak gyűjtői, hanem terjesztői is a tudásnak.¹⁷

Valahol itt lehet egyébként megragadni a *webkettő* lényegét. Az említett interaktivitás ugyanis legtöbbször nem öncélú tevékenység, a mögötte meghúzódó végső cél rengeteg esetben a társadalom tudásának szintetizálása és digitális terjesztése. A *Wikipedia* és a *YouTube* példájából tovább fűzve a gondolatot: korunk online társadalmá a szórakozást, az ismeretterjesztést és ismeretszerzést, a párkapcsolatok kiépítését, az üzleti ügyek intézését (és a sort még folytatni lehetne) egyre inkább eltolja az analóg, illetve „fizikai világból” a digitális környezetbe. S e környezet alakításában maguknak a résztvevőknek is kiemelkedő szerepük van, és ez a szerep a jövőben csak erősödni fog. Kiváló példa erre a *Google Earth* projekt, amelynek keretében a *Google* gyakorlatilag a világ egészét lefedő műholdas felvételeket bocsát ingyenesen hozzáférhetővé, egyúttal viszont arra is lehetőséget teremt, hogy bárki hozzárendeljen egyes képeket (azoknak a *Google* szervereire való feltöltése révén) a konkrét földrajzi helyszínekhez. Egy cég és a világ bármely lakosának ilyesfajta együttműködése pedig mintaértékű módja a globális együttműködésnek és a kultúra továbbfejlesztésének.

II.2. Mindezek ellenére érdemes egy, a *Web 2.0* jelenségét illető sajátos észrevételt szemügyre venni. Kevin Kelly egy friss írásában¹⁸ korunk internetes társadalmát egy újfajta szocialista berendezkedésként állította be. Szerinte mindazok, akik a *Wikipedia* szócikkeit írják és szerkesztik, akik képeiket a *Flickr* oldalra, illetve videofelvételeiket a

¹⁴ A jelen tanulmány szerzőjének szerzői jogi blogja elérhető az alábbi címen: <http://copyrightinthexxcentury.blogspot.com>

¹⁵ Lásd: <http://twitter.com>.

¹⁶ A szó Hawaii nyelven annyit tesz: „gyors”, „gyorsan”.

¹⁷ Érdemes mellékesen megjegyezni, hogy természetesen az „online enciklopédiák” megbízhatósága egyelőre nem vetekedhet például a *Britannica Encyclopedia* minőségével. Így például a *Wikipedia* hiteles forrásként való elfogadása ellen foglalt állás egy bíróság az Egyesült Államokban. Lásd: Lamilem Badasa v. Michael B. Mukasey, 540 F.3d 909 (2008).

¹⁸ KEVIN KELLY: *The New Socialism: Global Collectivist Society Is Coming Online*. Wired Magazin. 17.06.2009 (www.wired.com/culture/culturereviews/magazine/17-06/nep_newsocialism?currentPage=all).

YouTube-ra töltik fel, esetleg fájlokat osztanak meg egymással P2P alkalmazások révén – nos, ők az új (digitális vagy technológiai) szocializmus úttörői.

Kelly elmélete szerint a digitális szocializmus végső célja, a történelemből ismert szocializmus fejlődési struktúrájához hasonlóan, a megosztástól („*sharing*”) a felhasználók, majd ezen is túl a szervezett keretek közötti együttműködésen át („*cooperation*”, illetve „*collaboration*”) a kollektivizálás („*collectivism*”) irányába való haladás. Megosztás alatt Kelly a szocializmus legegyszerűbb formáját érti, amely a digitális világban például a személyes élményeket megörökítő fotók hozzáférhetővé tételében jelenik meg. Amennyiben a megosztott adatokat a felhasználók tudatosan szerkesztik (kulcsszavak, kategóriák, műfajok stb.) szerint, akkor ezzel egy magasabb szintű együttműködés kerül megvalósításra, ahol az „összesség nagyobb teljesítményre képes az egyénénél”.¹⁹ Amennyiben az együttműködés magas fokú szervezettséggel is párosul, mint például különféle nyílt forráskódú szoftverek fejlesztésénél (például *Linux*), akkor így egyfajta kommunisztikus termelés valósul meg, amely a jelenleg domináns kapitalista termelés ellenpólusaként képes működni. Végső soron azonban minden együttműködésben ki kell alakulnia valamilyen hierarchiának, amely a lényeges döntések meghozatalának megkönnyítését célozza. Így bár milliók járulnak hozzá írásaikkal a *Wikipedia* bővüléséhez, ezeknek a bejegyzéseknek a szerkesztésére már csak néhány ezren jogosultak. Kelly szerint az így létrehozott tartalmak életképessége az állami beavatkozás nélküli szocializmus működésének kiváló tanújele.

Anélkül, hogy Kelly gondolatainak politikai elemzését szükségesnek tartanánk, rögtön meg kell jegyezni, hogy megállapításai közül több is problémás a szerzői jog oldaláról nézve. A szerző természetesen kiválóan látja, hogy korunk közösségi oldalai, maga az internet a társadalom véleményformálását, információszerzését, tájékoztatását, összefoglalóan a kommunikáció rengeteg formáját dominánsan képes befolyásolni, új irányba terelni. Ugyanez elmondható azonban napjainkban a televíziózásról és a mobiltelefonok világáról is, melyekről viszont a szerző sajnos egy szót sem ejt. Ezzel együtt vitathatatlanul igaza van akkor, amikor a *webkettő* érdemeiről tesz említést. Nagy valószínűség szerint ez a jövő, korunk társadalma online társadalommá fog válni. Nem mindegy azonban, hogy milyen áron.

Mindez mégsem jelenti azt, hogy, amint azt Kelly írta, ez az újfajta szocializmus az állami szféra helyett a kultúra és a gazdaság birodalmában élne, hogy a digitális szocializmus állam nélküli szocializmus lenne. Kelly szerint ráadásul a digitális szocializmus nagy előnye, hogy állami támogatás és ellenőrzés nélkül, az állampolgárokat összekötve olyan hatékonyság mellett képes „társadalmi jót” eredményezni, ami az államokat és a hagyományos versenyszféra szereplőit térdre kényszerítené.

Nemcsak szerzői jogilag, hanem egészében jogilag téves ez a megállapítás. Valamennyi közösségi oldal, beleértve a fentieket is, rendkívül szigorú adatvédelmi, versenyjogi, magánjogi és büntetőjogi keretek között működik (hogy csak a legfontosabbakat említsük) – és működik! Az állami kontroll ezzel együtt még csak nem is a szükséges rossz, mivel indokoltasága – hatékonyságától függetlenül – megkérdőjelezhetetlen.

A hatékonyság fokának problematikája persze valós: az állami kényszereszközök alkalmazása arányaiban nézve kevésbé eredményes. Hasznossága viszont hatalmas.

¹⁹ Kelly példájával élve erre teremt lehetőséget a Microsoft *Photosynth* nevű programja, amely a különböző felhasználók által készített fotók digitális elemzését követően háromdimenziós képeket alkot. Lásd: <http://photosynth.net>.

Mert ugyan hamis szoftverekből mindig többet fognak eladni, mint amennyit a „szoftverrendőrség” le tudna fűlteni, a zeneszámokat százszor annyian fogják letölteni az emberek az internetről engedély nélkül, mint ahányan legálisan próbálnák azt beszerezni, viszont mindenféle ellenőrzés és korlátozások hiányában még csak nem is digitális szocializmus, hanem digitális anarchia lenne a végeredmény.²⁰

Ráadásul itt van a 22-es csapdája. Egyrésztől ugyanis valamennyi *webkettő* portál az információk szabad áramlásának biztosítása érdekében jött létre, másrésztől viszont maguk a jogrendszer oltalmát is élvezik szellemi alkotásaik (például védjegyeik vagy az oldal működtetéséhez kidolgozott szoftverek) vonatkozásában.²¹ Ezek a szereplők így egyszerre a digitális szocializmus elősegítői, és a digitális kapitalizmus mágusai. Nem kétséges, hogy a csupasz gazdasági érvek fogják eldönteni, hogy vitás esetben melyik oldalra álljanak.

Az ördög viszont a részletekben lakozik. A *Web 2.0* kultúrára gyakorolt kétségtelen és alapvetően pozitív hatásai tagadhatatlanok, viszont ismét utalva a jogellenes fájlcsérelésre, a jogvédett tartalmak ilyen módon történő hozzáférhetővé tétele a Kelly által is idealizált információhoz jutás alapeszményével nem áll teljes összhangban. Míg a *Twitteren* való tájékoztatás, vagy önmagunk *YouTube*-on való megmutatása, esetleg ismereteinknek a *Wikipedian* való megosztása digitális kultúránk terjesztését, illetve továbbfejlesztését segítheti elő, addig mások szellemi alkotásainak engedély nélküli felhasználása és tömeges megosztása semmi esetre sem követendő cél. *Ha az előbbieket digitális úttörők, akkor utóbbiak feltétlenül digitális anarchisták.* Nehéz tehát azt mondani, hogy a fájlcsérelők közös irányú mozgása társadalmilag feltétlenül hasznos lenne.

II.3. Az előzőekben elmondottakon felül mégsem lehet elmenni amellett a tény mellett, hogy a *webkettes* felhasználások tömegével érinthetik a szerzői jogot, milliós tételben vetve fel a jogsértések kérdését. Az alábbiakban világosan láthatóvá fog válni, hogy a jelenleg uralkodó szerzői jog, legalábbis az anyagi jog szintjén, képes megfelelően értelmezni ezeket a felhasználási módokat. A jogérvényesítés kérdése már másik lapra tartozik, a hatékony igényérvényesítés lehetősége az internet világában – éppen az említett tömeges felhasználás okán – sokszor csupán hiú ábránd, a gyorsuló társadalmi részvétel ténye a hatékony jogvédelemben vetett hit reményét feltehetőleg csak tovább rontja. A jelen tanulmánynak azonban nem célja és nincs is lehetősége arra, hogy ez utóbbi anomáliát megtárgyalja. Ezúttal csak arra igyekszünk választ találni, hogy a *webkettes*

²⁰ Kelly ráadásul csak az érme egyik felét ábrázolta azáltal, hogy némileg elbagatellizálva a kérdést, mindössze egy röpke tagmondat erejéig tett említést a fájlcsérelésről. Úgy tűnik, hogy a szerző elfeledkezett arról az egyszerű tényről, hogy míg 1917-ben a szovjet felkelőknek úgymond „csak” egy családdal, egy hatalmi jelképpel kellett leszámolniuk a forradalom kiobbantásához, addig napjaink digitális úttörőinek államokkal és azok jogrendszereivel, illetve – és higgyük el, néha ez nagyobb falat – óriási gazdasági potenciállal, politikai hátszéllel és lobbis kapcsolatokkal rendelkező multinacionális cégekkel, illetve érdekképviselői szervezetekkel kell megküzdeniük. Az RIAA és az MPAA az Egyesült Államok legerősebb szervezetei között tartható számon, nem beszélve a hollywoodi óriáscégekről, a zenei kiadókról, avagy az olyan szoftveróriásokról, mint a Microsoft.

²¹ Kiváló példa erre a Google érvelése a *Viacom v. YouTube* ügyben, ahol határozottan kifejezésre juttatták, hogy a *YouTube* keresőprogramjának forráskódjának kidolgozása összesítve több mint ezer ember egész éves munkaidejének megfelelő időt vett igénybe. Ugyanígy a friss „*Video ID*” program forráskódjának elkészítéséhez is több mint 50.000 munkaóra volt szükség. Lásd: *Viacom International Inc., et al., v. YouTube Inc., et al.*, 253 F.R.D. 256 (2008). p. 259–260.

felhasználók cselekményei konkrétan miként illeszthetők be a szerzői jog meglévő fogalmi keretei közé.

A kiindulópontot mindenképpen a *felhasznált tartalmak jogszerűségének elhatárolása* kell, hogy adja. Amint arra már a fentiekben utalás történt, és alább a IV. részben részletesen kifejtésre kerül, a fájlcsere és különféle szerzői jogilag védett alkotások engedély nélküli hozzáférhetővé tételét célozza. A maga elé ilyen célokat tűző különféle *webkettes* alkalmazások semmi esetre sem tekinthetők a társadalmi érdekek, valamint a kultúra továbbfejlesztőinek.

A fentiekben (II.1. pont) külön nevesített szolgáltatások azonban főszabály szerint nem hozhatók egy kalap alá a P2P jelenségével. Az ilyen alkalmazások *általános célja az információk és jogvédelem tartalmak gyűjtése, rendszerezése és terjesztése*, amely támogatást kell, hogy élvezzen. A szerzői jog oldaláról nézve azonban ez a válasz nem kellően alapos, és pontosításra szorul.

II.3.1. Egyrészt ugyanis rendkívüli jelentőségű, hogy mi képezi a felhasználói tartalmak forrását azok megalkotásakor. Mindaddig, amíg a felhasználó kizárólag saját ötleteire támaszkodva hoz létre egy egyéni-eredeti tartalmat, addig fel sem merülhet a jogsértés kérdése. Ha valamely korábban már létező műre építkezik a felhasználó, akkor mindaddig nem vetül rá a jogsértés árnyéka, amíg csupán a forrásmű ötletét, elgondolását emeli át (mivel ezt a szerzői jog nem részesíti védelemben). Az USA jogrendszerében ezen felül is csak az olyan felhasználások tekinthetők jogsértőnek, amelyek meghaladnak egy csekély mennyiséget (ez az ún. „*de minimis non curat lex*” szabály, vagy röviden *de minimis* teszt).²² Ehhez hasonlóan sajátos német/osztrák szabály az ún. „szabad átdolgozás” („*freie Benutzung*”) jogintézménye, amely jogvédelemben részesíti az olyan új, eredeti alkotásokat, amelyekhez a forrásmű mindössze ihletet, ösztönzést („*Anregung*”) nyújtott. Amennyiben a forrásmű valamely része átvételre kerül, akkor a törvényi rendelkezések alapján kimentés csak akkor kapható, ha a kérdéses részlet az átalakítás hatására már fel sem ismerhető a másodlagos műben, avagy átalakítás nélkül ugyan, de több más motívummal kombinálva az új alkotásban alárendelt szerepet játszik.²³ Az utóbbi német/osztrák modell mellett a magyar szerzői jog rendszerében is sikerrel lehetne érvelni. A *de minimis* teszt azonban valamennyi említett kontinentális ország jogából hiányzik. Végső soron amennyiben a forrásmű felhasználása túlzott mértékű, akkor engedély nélküli felhasználás esetén a jogsértés feltétlenül megállapítandó. Ezen felül a kontinentális jogrendszerekben ugyancsak jogsértést eredményez minden olyan felhasználás (függetlenül annak terjedelmétől), amely a szerzőknek a művük integritásához fűződő jogát sérti. Ilyen „morális jog” híján az Egyesült Államokban ez a lehetőség ismeretlen.

²² E tétel szerint tehát az Egyesült Államok szerzői joga nem kíván foglalkozni a bagatell ügyekkel: „the law does not concern itself with trifles”. Lásd: *Ringgold v. Black Entertainment Television Inc.*, 126 F.3d 70 (1997). p. 74. – Lásd továbbá: ROBERT M. SZYMANSKI: *Audio Pastiche: Digital Sampling, Intermediate Copying, Fair Use*. 3 UCLA Entertainment Law Review. 1996. p. 300–301.

²³ EMIL SALAGEAN: *Sampling im deutschen, schweizerischen und US-amerikanischen Urheberrecht*. UFITA-Schriftenreihe. Band 248, Nomos. Baden-Baden, 2008. p. 104–106. – A német szerzői jogi törvény (*dUrhG*) 24.§ (2) bekezdése azonban tartalmaz egy fontos megkötést (Ausztriában nem találni ilyet). A német terminológiában „*Melodienschutz*” név alatt ismert rendelkezés alapján nem beszélhetünk „szabad használatról”, ha egy másodlagos műnek *felismerhetően a forrásmű dallama* („*Melodie*”) képezi az alapját.

II.3.2. Másrészt feltétlenül ki kell hangsúlyozni, hogy amennyiben az adott felhasználói tartalom szerzői jogvédelemre tarthat számot, akkor logikusan ezek kívülről álló általi felhasználása is jogsértést eredményezhet (kvázi az előbb felvázolt logika mentén). Természetesen egy profiladat, például a kedvenc hobbi megadása valamely közösségi oldalon, nem sorolható ide, egy egyéni-eredeti fénykép, vagy házimozi feltöltése a Flickr vagy a YouTube oldalára viszont feltétlenül. A felhasználói tartalmak alkotójának, akárcsak bármely más szerzőnek, jogában áll eldönteni, hogy az így létrehozott tartalmat egyáltalán védeni kívánja-e vagy sem. Gyakori jelenség ugyanis az ilyen felhasználói tartalmak köztulajdonba adása. Ennek formái elég szélesek, csak hogy a legfontosabbakat említsük meg, ilyen a Creative Commons mozgalom,²⁴ illetve az GNU General Public License engedélyezési szisztéma.²⁵

II.3.3. Harmadrészt a jogellenesen létrehozott és/vagy terjesztett (hozzáférhetővé tett) felhasználói tartalmak automatikusan felvetik a kérdést, hogy az internetes világ egyéb szereplői, így a tartalom-szolgáltatók, a tárhely-szolgáltatók, vagy a tartalmak egyszerű továbbítását végző szolgáltatók mennyiben vonhatók felelősségre. Mind az Egyesült Államokban,²⁶ mind az Európai Unió jogában,²⁷ valamint a nemzeti normákban²⁸ ismertek az ilyen szolgáltatókra vonatkozó „safe harbor”, illetve felelősségkorlátozó rendelkezések, továbbá meghatározott intézkedési kötelezettségek (különösen az

²⁴ „Az Egyesült Államok szakirodalmából lásd: LAURENCE LESSIG: *Free Culture - How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity*, The Penguin Press, New York, 2004 – ADRIANNE K. GOSS: *Codifying a Commons: Copyright, Copyleft, and the Creative Commons Project*, Chicago-Kent Law Review, 2007: 963-996. – LYNN M. FORSYTH – DEBORAH J. KEMP: *Creative Commons: For the Common Good?*, University of La Verne Law Review, 2009: 346-369. A német és osztrák szakirodalmából lásd: ERIK MOELLER: *Freiheit mit Fallstricken: Creative-Commons-NC-Lizenzen und ihre Folge*. In: Bernd Lutterbeck - Matthias Bärowolf - Robert A. Gehring (Hrsg.): *Open Source Jahrbuch 2006*, Lehmanns Media, Berlin, 2006: 271-282. – MARKUS EIDENBERGER - ANDREAS ORTNER: *Kreativität in Fesseln: Wie Urheberrecht Kreativität behindert und doch mit seinen eigenen Waffen geschlagen werden kann*. In: Leonhard Dobusch, Christian Forsterlechner (Hrsg.): *Freie Netze. Freies Wissen*. Echomedia, Wien, 2007.” A magyar szakirodalmából lásd: FALUDI GÁBOR: *A Creative Commons felhasználási engedély (CC-licenc) egyes jogi sajátosságai*. In: Fehér Könyv a szellemi tulajdon védelméről – 2006. Magyar Szabadalmi Hivatal. 2006. p. 136-145. – DUDÁS ÁGNES: *Creative Commons – közjó vagy közellenség?* Infokommunikáció és Jog. 2006. p. 6-9. – PART KRISZTINA KATALIN: *A Creative Commons, Infokommunikáció és Jog*. 2007. p. 47-54.

²⁵ A GNU GPL engedélyekkel kapcsolatban lásd különösen: LAWRENCE ROSEN: *OSL 3.0: A Better License for Open Source Software*. Computer Law Review International. 6/2007. p. 166-171. – JOHN P. BEARDWOOD – ANDREW C. ALLEYNE: *Open Source Hybrids and the Final GPLv3*. Computer Law Review International. 1/2008. p. 14-20. – SAPNA KUMAR – OLAF KOGLIN: *GPL Version 3's DRM and Patent Clauses under German and U.S. Law*. Computer Law Review International. 2/2008. p. 33-38. – THOMAS THALHOFER: *Commercial Usability of Open Source Software Licenses*. Computer Law Review International. 5/2008. p. 129-136.

²⁶ *Digital Millenium Copyright Act* (1998). 512.§.

²⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól, 12-14. §§.

²⁸ Kizárólag példaként: hazánkban a 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről, 7-13. §§. – Ausztria elektronikus kereskedelmi törvénye [Regelung bestimmter rechtlicher Aspekte des elektronischen Geschäfts- und Rechtsverkehrs und Änderung des Signaturgesetzes sowie der Zivilprozessordnung, BGBl I Nr. 152/2001. S. 1977. (01.01.2002)], 13-19. §§. – Németország elektronikus kereskedelmi törvénye [Telemediengesetz vom 26. Februar 2007 (BGBl I S. 179), geändert durch Artikel 2 des Gesetzes vom 25. Dezember 2008 (BGBl I S. 3083)], 7-10. §§.

értéscsökkentési és eltávolítási eljárás), melyek e „biztonságos kikötők” feltételeinek való meg nem felelés esetén keletkeznek. Szemléltetést az ily módon felmerülő kérdések világossá tételére komoly ügyterhet jelentenek a bíróságoknak.²⁹

II.3.4. Végül arról sem szabad elfeledkezni, hogy a szerzői jog szűk világán kívüli jogterületek normái is rendkívül széles érdekeket és jogokat biztosítanak a különféle jogosultaknak. Így egy szomszédos jogterületre utalva: a *webkettes* szolgáltatások komoly kihívásokkal néznek szembe felhasználók védjegyekkel kapcsolatos visszaélései, valamint a szellemi tulajdonvédelem egészére kiemelkedően nagy fenyegetést jelentő áruhamisítás miatt. Az ezzel kapcsolatos pereknek is gyakorlatilag se szeri, se száma.³⁰

Ismét tovább haladva az is bátran kijelenthető, hogy a *Web 2.0* előretörésével rendkívüli odafigyeléssel kell foglalkozni a különféle versenyjogi anomáliákkal, a személyes adatokkal, esetleg (ha ilyen adott esetben szóba jöhet) az üzleti titkokkal való visszaélésekkel, illetve a gyermekpornográfia és a pedofil közösségek társadalomellenes tevékenységével. A jelen cikk szerzőjének e jogi kérdésekkel kapcsolatos kompetenciája híján, valamint a fő témától való távoli jellegük folytán e helyütt nincs lehetőség ezzel részletesebben foglalkozni.

II.4. Mindezek fényében tehát világos, hogy a *Web 2.0* és a vele járó valamennyi probléma gond nélkül beilleszthető a jelenleg uralkodó szerzői anyagi jog paradigmájába. Az irányadó normák segítségével a „forma” helyett minden további nélkül lehetséges a „tartalom” értékelése. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lehetne megfigyelni egy egyre inkább erősödő igényt a meglévő fogalmi keretek felhasználó-párti(bb) szélesítése iránt. A *Creative Commons* avagy *GNU licencek* gyakorlati alkalmazásának pillanatnyi mértékére tekintettel azonban nem állítható, hogy bármi olyan racionális alternatíva kiforrott volna, ami a mai szerzői jogi paradigma felváltására alkalmas lenne.

Fontosnak tűnik ismét hangsúlyozni, hogy a jogellenes (ebből kifolyólag a társadalom és a kultúra egészére nézve hosszútávon romboló hatású) felhasználásokkal szembeni küzdelem ugyan az internet határtalansága, következetesképp a nemzetközi igényérvényesítés nehézségei folytán sok kivételt valót hagy maga után, mégsem térítheti el a külső szemlélőt annak érzékelésétől, hogy az *on-line tartalmak felhasználók általi folyamatos bővítése kultúránk stabil fejlesztőjének tekinthető.*

²⁹ A fentebb már említett *Viacom v. YouTube* ügyön felül a (különféle) *webkettes* szolgáltatók európai felelősségi kérdéseiről, valamint az ezzel kapcsolatos német, francia, olasz, spanyol és brit bírósági gyakorlatról lásd: BEN ALLGROVE – PAOLO BALBONI – ALEXANDER HAINES – NORMAN HECKH – LORENZA MOSNA – NICHOLAS QUOY: *Liability of Web 2.0 Service Providers – A Comparative Look*. *Computer Law Review International*, 3/2008. p. 65–71.

³⁰ Így az *eBay* több különálló perben is elmarasztalták a Louis Vuitton, a Christian Dior, avagy a Kenzo és a Givenchy cégek védjegyeinek megsértése miatt. Lásd: *Computer Law Review International*, 1/2009. p. 20–23. Aktuális ügy az Egyesült Államokból is hozható. Az eljáró bíróság a hamis Tiffany ékszerek *eBay*-en történő értékesítése esetén arra hivatkozással utasította el a keresetet, hogy a felperes elmulasztott konkrét jogsértéseket is megjelölni, ennek hiányában ugyanis a „jogsértésekről való általános tudomás” a felelősség megállapításához nem elegendő. Lásd: *Tiffany (NJ) Inc., et. al., v. eBay, Inc., 576 F.Supp.2d 463* (2008).

III. A kultúra megőrzése – a szellemi örökség digitalizálása

A fentiekben a kultúra sajátos továbbfejlesztési módjairól tettünk említést. Nem szabad viszont arról sosem elfeledkezni, hogy az újonnan keletkező tartalmakon felül az emberiség jelenleg is hihetetlen mértékű ismeretanyaggal, szellemi termékkel rendelkezik. A könyvek, folyóiratok mellett megszámlálhatatlan fotó- és képzőművészeti alkotás, hangfelvétel, audiovizuális alkotás, sugárzott műsorszám képezi szellemi örökségünket, hogy csak a leghagyományosabbakat említsük. Szerzői jogi rendszerünk kiemelkedő feladata ezen alkotások megóvása, s a jövő generációi általi megismerés, illetve kutathatóság biztosítása.

E cél megvalósítására rendkívül sok lehetőség nyílik. Rendkívül színvonalas kezdeményezésnek tekinthető a magyar *Digitális Irodalmi Akadémia* (DIA).³¹ A Petőfi Irodalmi Múzeum által 1998-ban 39 kiemelkedő – Kossuth- vagy Babérkoszorú-díjjal kitüntetett – író és költő részvételével indított projekt célja a magyar irodalom világszintű terjesztése és népszerűsítése. Ennek keretében a mindenkor tagok, valamint az általuk az évente megszervezett választási eljárás keretében beválasztott kortárs és posztumusz szerző³² (az elhunyt szerzők helyett természetesen azok örökösei) a mindenkor minimálbér négyszereséhez közeli összegért cserébe szerződésben vállalják, hogy teljes életművük digitális hozzáférhetővé tételére nem kizárólagos felhasználási engedélyt adnak a DIA-nak. Még ha a magyar irodalom kiválóságainak elég szűk körét öleli is fel ez a kezdeményezés (garantálva egyúttal a megkérdőjelezhetetlen minőséget), mindenképpen figyelemre méltó és kiváló formája a szellemi alkotások digitális megőrzésének és terjesztésének.

A szerzői jogosultak megfelelő ösztönzése révén akadálytalanul működtethető hasonló koncepciók helyett az alábbiakban csakis olyan elképzelésekről ejtünk szót, amelyek szerzői jogi megítélése érdemi vitára okot adhat.

III.1. A kultúra megőrzésének kiemelkedő szereplői a könyvtárak, levéltárak és egyéb archívumok. Ezeknek az intézményeknek ugyancsak fontos feladata az általuk összegyűjtött és kezelt tartalmak, vagyis a kulturális ismeretek terjesztése, elérhetővé tétele a társadalom tagjai számára.

Ennek jogi keretei világszerte ismertek, s a haszonkölcsönzés, a könyvtárközi kölcsönzés, a könyvtárak általi fénymásolat-készítés mellett az egyes művek archiválási célú másolása, illetve a másodpéldányok kutatási célú nyilvánossághoz közvetítése a legtöbb országban adott. Az elmúlt néhány évben azonban reális igényként merült fel, hogy a könyvtári ismeretállomány megőrzése és elérhetővé tétele a digitális technológiák segítségével még intenzívebbé, felhasználó-közelibbé váljék.³³ Ez gyakorlatilag egyenlő a kulturális értékeinkhez való online, interaktív hozzáférés igényével. E téren

³¹ Lásd: www.pim.hu/object.d8f182da-fdfa-45ba-914f-2688ce822346.ivy.

³² A DIA jelenleg 71 taggal rendelkezik. A legújabbban beválasztott kortárs szerző Závada Pál, posztumusz szerző pedig Kassák Lajos.

³³ A Nemzeti Audiovizuális Archívról (a továbbiakban: *NAVÁ*) szóló 2004. évi CXXXVII. törvény preambulumaához fűzött indokolás szerint: „Nemzeti kulturális örökségünk hazánk múltjának és jelenének pótolhatatlan, egyedi és meg nem újítható forrása, amelynek feltárása, tudományos feldolgozása, megóvása, védelme, fenntartható használata és közkinccsé tétele a rendszerváltozást követő jogi szabályozás egyik hangsúlyos kérdésköre volt.”

viszont a nemzeti és nemzetközi szerzői jogok messze nem egységesek, s ezért fontos és visszatérő vitatémát jelent szellemi örökségünk digitális archiválásának kérdése. E törekvések legerősebb támogatói a tudományos kutatóközpontok, akik azzal érvelnek, hogy a könyvtári állományok digitális másolataihoz való hozzáférés világméretűvé tételével munkájukat rendkívüli mértékben megkönnyíthetné.

A könyvtárak digitalizálási tevékenységével kapcsolatos egyik legaktuálisabb felhívás a Gowers-jelentésben volt olvasható. Ennek készítője a hatályos angol szerzői jogi törvény³⁴ hiányos szabályozását vette össze a könyvtári digitalizálás lehetőségét lényegesen korlátozzák. Ahhoz, hogy Gowers érveit meg lehessen érteni, érdemes röviden áttekinteni, hogy jelenleg a világban (elsőként az Európai Unióra, és azon belül hazánkra, majd az Egyesült Államokra koncentrálva) a kulturális értékek archiválási és terjesztési célú digitalizálását milyen szerzői jogi normák felügyelik. E normák láthatóvá fogják tenni, hogy a jelenlegi szerzői jogi szabályozás miért és mennyiben akadályozza ezt az új törekvést. Mindebben az alábbi táblázat is segítségünkre lesz (előre jelezve az angol hiányosságokat).

1. sz. táblázat

Ország	Korlátozás			
	Korlátozza-e a szerzői jog a jogvédett művek körét az archiválási célú többszörözés terén?	Korlátozza-e a szerzői jog a könyvtárak által készíthető másolatok számát?	Korlátozza-e a szerzői jog a formátum átalakítást az eredeti művek megőrzési célú digitalizálása terén?	Korlátozza-e a szerzői jog az elkészített másolatok terjesztését, hozzáférhetővé tételét?
Magyarország	Nem	A célnak megfelelő mértékű többszörözés az elfogadott	A célnak megfelelő módú archiválás az elfogadott	Nem, a másolt példány ugyanúgy használható, mint az eredeti mű + Szt. 38.§ (5) bekezdés
Egyesült Államok	Nem	Általános jelleggel egy másolat készíthető; speciális esetekben három példány megengedett	Nem	Alapesetben a másolat terjeszthető, a 2. és 3. esetben a másolat csak az intézmény helyiségeiben tehető hozzáférhetővé
Egyesült Királyság	Hang- és filmfelvételek, sugárzott műsorok digitalizálása kizárt	Egy másolat megengedett	A tartós vagy részben tartós formátum átalakítás nem megengedett	Nem, a másolt példány ugyanúgy használható, mint az eredeti mű

³⁴ Copyright, Designs, and Patents Act of 1988, a továbbiakban: CDPA.

III.2. A jelenlegi európai uniós jogi kereteket az ún. szerzői jogi, vagy *Infosoc-irányelv*³⁵ adja meg, amely egyes kizárólagos szerzői vagyoni jogosultságok mellett az ezek alól a nemzeti jogalkotók által adható szabad felhasználási esetköröket is felsorolja.³⁶

Témánkat illetően ezek közül két rendelkezést kell kiemelni. Egyrészt az 5.§ (2) bekezdés c) pontja alapján a tagállamok a többszörözés joga alól állapíthatnak meg korlátozásokat és kivételeket „a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok által végzett egyes többszörözési cselekmények tekintetében, amelyek közvetlenül vagy közvetve sem irányulnak kereskedelmi vagy gazdasági célra”. Az 5.§ (3) bekezdés n) pontja értelmében pedig az előbbi intézmények gyűjteményeiben nem szereplő művek, illetve más védelem alatt álló teljesítmények kutatás vagy egyéni tanulás céljából az említett intézmények helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon nyilvánossághoz közvetíthető, illetve hozzáférhetővé tehető. Az irányelv (40) preambulumbekkezdésére tekintettel a korlátozások és kivételek csak bizonyos különös esetekre korlátozódhatnak, és nem vonatkozhatnak a védelem alatt álló művek és más teljesítmények on-line szolgáltatásával összefüggésben megvalósuló felhasználásra.³⁷ Végül az 5.§ (5) bekezdése figyelmeztet arra, hogy a nemzeti kivételek és korlátozások csakis az ún. „három lépcsős teszt”³⁸ fényében fogadhatók el.³⁹ Tekintettel viszont arra, hogy az irányelv a fenti táblázatban említett első három körülményről nem tett említést, ezért az Európai Parlament és a Tanács által alkotott keretszabályokat a nemzeti jogalkotóknak kell ezekkel összefüggésben részletes tartalommal kitölteniük.

III.3. Hazánkban erre az *Infosoc-irányelv* átültetéséről szóló jogszabály – az Európai Unióhoz való csatlakozás napjával történt – hatályba lépésének napjával került sor. Az irányadó szabályok jelenleg a magyar szerzői jogi törvény⁴⁰ 35.§ (4) bekezdésében,⁴¹ valamint a 38. § (5) bekezdésében találhatók.

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

³⁶ Az irányelvvel összefüggésben lásd: *Study on the Implementation and Effect in Member States' Laws of Directive 2001/29/EC on the Harmonisation of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society*, Final Report, 2007 (www.ivir.nl/files/implementation_2001_29_EC/index_eng.html).

³⁷ Ugyanez a preambulumbekkezdés emeli ki viszont, hogy az irányelv rendelkezései nem befolyásolják a könyvtárak használatában adási gyakorlatát, melyet a 92/100/EGK irányelv szabályoz uniós szinten.

³⁸ A teszt egyaránt megtalálható a Berni Unió Egyezmény 9. cikk (2) bekezdésében, a *WIPO* előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződésének 16. cikk (2) bekezdésében, a *WIPO* Szerzői Jogi Szerződésének 10. cikkében, a *TRIPS* egyezmény 13. cikkében, illetve az *Infosoc-irányelv* 5. cikk (5) bekezdésében. Ennek megfelelően kizárólag az előzetesen meghatározott kivételekben tekinthető jogszerűnek a felhasználás, az nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsíthatja a szerző jogos érdekeit.

³⁹ Green Paper – Copyright in the Knowledge Economy, Brussels, 16.7.2008, COM (2008) 466 final, p. 7–8. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:EN:PDF>).

⁴⁰ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, a továbbiakban: *Szjt.*

⁴¹ Kiemelendő, hogy az *Szjt.* legfrissebb módosítása (2008. évi CXII. törvény, a továbbiakban: *Szjt. Reform*) részeként az Országgyűlés a bekezdés tartalmát finomította. Egyrészt kivette azt a kitétel, hogy az archiválás csak saját példányról készülhet, másrészt világosan elhatárolásra került a tudományos, illetve az archiválási célú felhasználás, végül a b) pont is pontosításra került. Az új megszövegezés szerint: „nyilvános könyvtári ellátás vagy a 38. § (5) bekezdésében meghatározott (oktatási vagy vizsgáztatási célú) felhasználás céljára készült”.

Az előbbi a szerzők többszörözési jogosítványát a könyvtárak javára korlátozó általános előírást tartalmazza. Ez a szakasz lehetőséget teremt például az újság- vagy folyóiratcikkek belső intézményi célra történő többszörözésére is, a jelen esetben azonban leginkább a szakasz a) és b), valamint d) pontja érdemel említést. Ennek megfelelően tudományos vagy archiválási célokból, az intézmények által üzemeltetett terminálokon való megjelenítés érdekében [38.§ (5) bekezdés], illetve külön törvény felhatalmazása alapján [NAVA törvény, lásd alább, a 6. pontban] a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, az iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, a muzeális intézmények, a levéltárak, valamint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok a műről másolatot készíthetnek, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.

E jogszabályi előírásokkal kapcsolatban feltűnő, hogy az *Szjt.* az archiválható művek körét nem korlátozza, lehetővé téve ezáltal valamennyi, erre alkalmas mű megőrzését a jövő generációinak. Ha csak általános jelleggel is, de a törvény érinti a fent említett második és harmadik kérdést. A *cél által indokolt módon történő többszörözés* kifejezés arra enged következtetni, hogy amennyiben az archiválás igényli a minőségi javítást (például egy öreg kópia esetén) vagy a formátum átalakítását (mert például az eredeti adathordozó, egy régi típusú celluloid szalag már nem szerezhető be), akkor erre lehetőség nyílik. Erre utal a rádiós és televíziós műsorszámok archiválásának jogi kereteit megszabó NAVA törvény 2.§-ában (értelmező rendelkezések) található „felújítás” kifejezés is, amely az archivált példányok állagának javítását, eredeti állapotának helyreállítását takarja. Ugyancsak fontos a *cél által indokolt mennyiség* kérdésköre. Ez ugyanis egyedi mérlegelést tesz szükségessé, lehetővé téve akár azt is, hogy az Egyesült Királyságban látható egy, illetve az Egyesült Államokban alkalmazott egy, illetve három példánynál több másolat készülhessen. Az indokoltságnál egyébként az erre a szakaszra szintén alkalmazandó három lépcsős teszt minimumkövetelményére is tekintettel kell lenni, s ebből következőleg a konkrét mennyiséget mindig szűken kell értelmezni.

A jogszabály a terjesztést, hozzáférhetővé tételt kimondottan nem korlátozza. Így például a 35.§ (4) bekezdés b) pontjának első fordulata („nyilvános könyvtári ellátás”) határozottan az ilyen másolatoknál a felhasználók részére való rendelkezésre bocsátását feltételezi. Egyedül e jogszabályhely második fordulata korlátozza a másolatok forgalmát. Eszerint ugyanis, ha a fenti intézmények abból a célból készítenek másolatot a gyűjteményüket képező művekről, hogy azt jövedelemszerzést vagy jövedelemfokozást közvetve sem szolgáló módon a helységeikben üzembe állított terminálokon tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára megjele-
nítsék (közvetítsék, hozzáférhetővé tegyék), akkor ezek a másolatok logikusan más módon nem juthatnak el a nyilvánossághoz.

III.4. Az Egyesült Államok szerzői jogi törvényének⁴² 108.§-a a „könyvtári digitalizálás az Egyesült Államokban” címet viseli. Ez a megnevezés kiválóan árulkodik arról, hogy az egyes művekről másolás, illetve terjesztése nem csupán archiválási célokból elfogadott. Az *USCA* ugyanis három fő felhasználási mód között tesz különbséget. Ezen esetkörök kapcsán viszont rendkívüli jelentőséggel bír valamennyi bekezdés pontos megközelítése. Így például ahol a törvény csak terjesztésről tesz említést, ott a nyilván-

⁴² Copyright Law of the United States of America (17 U.S.C. 1976), a továbbiakban: *USCA*.

vánosság számára hozzáférhetővé tétel elképzelhetetlen, ezt ugyanis az előbbi kizárólagos vagyoni jogosultságok nem öleli fel, amit több bírósági ítélet is elismert.⁴³ A felhasználás céljával, a készíthető mennyiség számával, a forrásmű jellegével, az elkészült másolat sorsával, s a felhasználás feltételeivel kapcsolatos előírások mind szignifikáns különbséget mutatnak.

Az első, kvázi alapeset minden nyilvános szolgáltatást nyújtó könyvtár és archívum számára lehetővé teszi, hogy egy példányt készítsen bármilyen műről, feltéve, hogy közvetlen és közvetett haszna sem származik ebből, és a másolt vagy terjesztett példány tartalmazza a szükséges szerzői jogi utalást („*notice of copyright*”).

Ehhez képest a második esetkör értelmében megőrzés, avagy más könyvtárban vagy archívumban történő kutatás céljából három példány készíthető és terjeszthető az olyan nyilvánosságra még nem hozott művekről, melyek az adott intézmény gyűjteményébe tartoznak, és az így elkészült digitális másolatokat más módon nem terjesztik vagy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé az intézmény helységein kívül.

Végül a harmadik lehetőség alapján a nyilvánosságra hozott művek másolatairól három újabb másolat készíthető (de nem terjeszthető) abból a célból, hogy az „első másolatot” annak megsérülése, megsemmisülése, elveszése vagy ellopása esetén az intézmény pótolni tudja. Rendkívül fontos, hogy ez abban az esetben is megengedett, ha az adott hordozó, amelyre a művet rögzítették, már elavult. Ez a rendelkezés gyakorlatilag a formátum átalakítással járó megőrzés jogszabályi engedélyét adja. E lehetőség gyakorlásának egyik feltétele, hogy az adott intézmény ésszerű keresést követően megállapítsa: nem lehetséges egy nem használt példány méltányos áron történő beszerzése, másik pedig, hogy az így elkészült digitális másolat nem tehető a nyilvánosság számára hozzáférhetővé az intézmény helységein kívül.

III.5. Mindezek fényében világos lesz, hogy az angol Andrew Gowers miért vette olyan heves ostrom alá a CDPA kapcsolódó rendelkezését,⁴⁴ s hogy egyes javaslatai segítségével miért lehet részben új síkra – egy, az eddigieknél szélesebb alkalmazás irányába – terelni a kultúra digitális megőrzésével és terjesztésével kapcsolatos érveinket.

A CDPA 37-44. szakaszai rendkívül precízen körülírják az angol könyvtáraknak és archívumoknak biztosított másolási lehetőségeket, melyek a tudományos/kutatási és a magáncélú felhasználásokat, illetve – a 42.§ révén – egyes művekről biztonsági másolat készítését teszik lehetővé. Számunkra jelen esetben ez utóbbi szakasz érdemel különös figyelmet. Eszerint ugyanis a könyvtárak és archívumok a gyűjteményeikbe tartozó irodalmi, színpadi és zeneművekről egy másolatot készíthetnek, ha ezzel a forrásmű megőrzését, illetve valamely eltűnt, megsérült vagy megsemmisült példány pótlását kívánják megoldani.

⁴³ Így egy arizonai szövetségi kerületi bíróság úgy találta, hogy az USCA 106.§ (3) bekezdése a terjesztéshez fűződő jog sérelméhez a forrásmű tényleges átruházását („cseréjét”) feltételezi. E törvényhely úgy szól: „to distribute copies or phonorecords of the copyrighted work to the public by sale or other transfer of ownership, or by rental, lease, or lending.” Az arizonai bíróság megfogalmazása szerint: „infringement of [the distribution right] requires an actual dissemination of either copies or phonorecords.” Lásd: Atlantic Recording Corporation, et al., v. Pamela and Jeffrey Howell, 554 F.Supp.2d 976 (2008). pp. 981., 985. Erre a döntésre alapozott másik ítéletet lásd: Capitol Records Inc., et al., v. Jammie Thomas, 579 F.Supp.2d 1210 (2008).

⁴⁴ GOWERS: i.m. p. 64–66.

E szabály fényében látható, hogy – szemben a fenti jogrendekkel – az angol intézmények jelentős korlátozásokkal néznek szembe archiválás esetén. Látható ugyanis, hogy az Egyesült Királyságban a hanganyagok, a filmek és a sugárzott adások ki vannak véve az archiválási szabadság alól, és egy műről legfeljebb egy másolat készíthető. Ezzel együtt az Egyesült Királyságban jelenleg az adott mű formátuma sem változtatható meg („format-shifting”) az archiválás során.

Mindezeknek azonban jelentős, kulturális szempontból nézve káros következményei lehetnek. Így például a több évtizedes, de még mindig védelem alatt álló filmfelvételek celluloidszalagról történő – szabad – archiválása több szempontból is jogellenes lenne: mindaddig, amíg védelem illeti meg, csakis engedéllyel történhet a másolás, ha azonban árva műről van szó, a többszörözés gyakorlatilag kizárt. A védelmi idő leteltéig szintén lehetetlen várni, mert ez az alapanyag jelentős állagsérelméhez, avagy akár megsemmisüléséhez is vezethet.⁴⁵

Az archiválás további korlátja, hogy formátum átalakítás híján az egyes művek kizárólag az eredetivel megegyező hordozóra másolhatók át. Így az is elképzelhető, hogy egy kereskedelmi forgalomban nem kapható, vagy nem gyártott hordozót kellene kizárólag erre a célra beszerezni.⁴⁶ De még ha egyes formátumok beszerezhetők is lennének a többszörözéshez, semmi garancia nincs arra, hogy a társadalom tagjai ezek lejátszására alkalmas eszközöket is meg tudnák még szerezni. A mindezekkel járó költségek ráadásul egy átlagos könyvtár költségvetésébe nem férnek bele. A jelentés egyik kiváló ábrája hasonlítja össze a digitalizálás átlagos költségeit különféle adathordozók vonatkozásában. A két szélső értéket figyelembe véve egy CD digitalizálása 19 font/óra költséggel jár, míg a 78 RPM gramofonlemezről 490 font/óra költséggel készíthető digitális másolat. Nem beszélve arról, hogy miközben egy színes film digitalizálása kb. 200 dollár/órába kerül, addig ennek analóg (filmtekercsekre történő) másolásához 40.000 dollár van szükség.⁴⁷

Végül úgy érvelt Gowers, hogy egyetlen másolat elkészítésével a közösség valójában nem „járna előrébb”, a társadalmi méretű hasznosítás érdekében szükséges lenne ennél nagyobb számban történő többszörözést is lehetővé tenni.

Az Egyesült Királyság Szabadalmi Hivatala (UKPO) a Gowers-jelentésre adott értékezésében a hanganyagok, a filmek és a sugárzott adások figyelmen kívül hagyását azal magyarázta, hogy a CDPA kapcsolódó rendelkezésének elfogadásakor pont a könyvtáraknak nem volt e műtípusok archiválásához szükséges technológiai felszereltsége, illetve pénzügyi kerete. Az UKPO is úgy látja viszont, hogy a jelenlegi digitális technológiák mellett indokolt lenne e műtípusokat is a jogszabály szárnyai alá vonni.⁴⁸

⁴⁵ Kiváló példa, hogy mikor a Csillagok Háborúja sorozat első epizódjait (melyeket a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján forgattak) a jogosult digitálisan kívánta felújítani, hihetetlen összegeket kellett erre a célra fordítani, mivel a filmet tartalmazó tekercsek olyan komoly romlason mentek keresztül, hogy a képanyag mindössze kékes színben látszódott, arról minden egyéb szín eltűnt. Lásd: Online Newshour: The Re-Release of Star Wars (www.pbs.org/newshour/bb/entertainment/star_wars_1-31.html).

⁴⁶ Gowers példaként Nelson Mandela híres *Rivonia* beszédét hozza fel, amelyet olyan technológiával (dictabelt) rögzítettek, amely ma már nem használatos. Ennek a beszédnek a másolása épp ezért vagy nagyon sokba kerülne, vagy meg sem történik. Lásd: GOWERS: i.m. p. 65.

⁴⁷ Box 4.5., lásd: GOWERS: i.m. p. 66.

⁴⁸ Taking Forward the Gowers Review of Intellectual Property – Proposed Changes to Copyright Exceptions, UK Intellectual Property Office, 2007. p. 28. (www.ipo.gov.uk/consult-copyrightrightexceptions.pdf).

III.6. A fejezet elején elhangzott, hogy az egyes nemzeti jogszabályok – irányadó részletes nemzetközi jogi normák híján – milyen eltérő képet mutatnak. A fentiekben bemutatott országok szerzői joga fényében az állítás jogossága világosan bizonyítható, s az is érthető, hogy a Gowers-jelentés miért találja oly égetőnek a CDPA 42. §-ának módosítását.

A kérdés tehát az, hogy a kulturális javaink megőrzésével és terjesztésével kapcsolatosan jelenleg uralkodó szerzői jogi normák igényelnek-e bármilyen módosítást a digitális technológiák elöretőzése fényében, vagy sem? Másként fogalmazva: van-e értelme a modern technológiákat szellemi értékeink fenntartásához minden eddiginél hatékonyabban igénybe venni? A választ a két célkitűzés mentén külön kell tárgyalni.

Jelenleg a legtöbb jogrendszer ésszerű keretek között engedélyezi az archiválási célú többszörözést, azt például a felhasználás céljához szorosan kapcsolódó konkrét mennyiségi korlátokhoz kötve. A konkrétan elfogadható mennyiséget mindig az adott ország szerzői jogi hagyományai fényében van értelme tárgyalni. Az Egyesült Államok fix számai mellett úgy tűnik, hogy az *Szjt.* által alkalmazott célhoz kötés nagyobb szabadságot biztosít, ezzel együtt viszont legalább olyan komoly mérlegelési kényszert is telepít a többszöröző oldalára.

Ennél lényegesen fontosabbnak tűnik, hogy a nemzeti jogszabályok semmiképp ne korlátozzák az archiválás alá vonható művek körét. Mivel gyakorlatilag minden alkotás kulturális értékekkel rendelkezik, ezért ezek megőrzését reális indokok támasztják alá. Legalább ilyen lényeges, hogy a digitális technológiák jelentőségét pont az adja, hogy költséghatékony, gyors és egyszerű módon teszik lehetővé adatok tárolását. Ezt az előnyt pedig semmi esetre sem szabad a formátum átalakítás tilalmához hasonló korlátozásokkal akadályozni. Ezt nem csak a digitális technológiák pozitív vonásai, hanem azok a Gowers-jelentéssel összefüggésben már említett körülmények indokolják, hogy az eredeti formához való ragaszkodás nem csak az alkotások megőrzését, hanem a későbbi műélvezetet is hihetetlenül bonyolulttá tenné.

Mindezek fényében úgy tűnik, hogy a legtöbb jogrendszerben nincs szükség jogszabályi módosításra az archiválási célú többszörözés kapcsán. A fenti kérdést ezért úgy kellene tovább szűkíteni, hogy szükséges-e kulturális javaink digitális többszörözését olyan szempontból is lehetővé tenni, hogy azok az eddigieknél szélesebb körben váljanak hozzáférhetőkké?

Az *Szjt.* és az *USCA* azon rendelkezései, melyek az elkészített másolatoknak az adott intézmény gyűjteményében való megtartását, illetve legfeljebb az intézmény helyiségeiben felállított terminálokon való megjelenítését teszik lehetővé, a három lépcsős teszt szó szerinti értelmezésének megfelelő tartalmat tükröznek. Bár ezek a normák rendkívül hasznosnak tűnnek, a digitális világban világosan korlátozzák a kulturális javakhoz való egyszerű és (inter)aktív hozzáférés lehetőségét. Megítélésem szerint egy nem csupán gazdaságilag és jogilag, hanem kulturálisan is globalizálódó világban a meglévő értékek minél szélesebb körben történő terjesztése határozott cél kell, hogy legyen, ellenkező esetben a digitális megőrzés tartalom nélküli törekvés lenne. A széleskörű terjesztést pedig leginkább az online hozzáférhetővé tétel tudná segíteni.

Szemlélatomást vannak is próbálkozások ebben az irányban. Így 2008. november óta működik – az „i2010: digitális könyvtárak” elnevezésű kezdeményezés⁴⁹ célkitűzéseinek megfelelően – az Európai Unió multimédiás online könyvtára, az *Europeana*,⁵⁰ amely már a kezdetekben két millió könyv, térkép, fénykép, levéltári dokumentum, festmény és más képzőművészeti alkotás, avagy film digitális másolatát tette elérhetővé⁵¹ – mindezt ingyenesen és felhasználóbarát módon.⁵² Valamennyi mű tagállami könyvtárak, levéltárak és egyéb archívumok gyűjteményeiből származik, így például a párizsi Louvre, a British Library, avagy hazánkban az Országos Széchényi Könyvtár is rendelkezésre bocsátott különféle tartalmakat. A kezdeményezés célja szerint 2010-re már közel tízmillió fájl lesz elérhető az adatbázisaikban. S bár ezek az alkotások többségében már köztulajdonban állnak, a kezdeményezés rendkívül jelentős.

Hazánkban is több példa hozható. Így kiemelést érdemel az Audiovizuális örökség védelméről szóló Európa Tanácsi Egyezmény kezdeményezése alapján kidolgozott és üzembe állított *NAVA*,⁵³ amely céljait és működését tekintve teljes összhangban áll az *Infosoc-irányelvvel*. Ez a szervezet az elektronikus médiában, méghozzá az analóg és digitális televíziós és rádiós műsorokban keletkező tartalmak archiválását tűzte ki célul maga elé. Mindezt azért, mert ezek az „anyagok a nemzeti kulturális és történelmi örökség részét képezik, ezek a nemzeti kultúra és történelem dokumentumai, ezért megőrzésük a jövő számára és hozzáférhetővé tételük a kutatás és az oktatás céljaira ugyanolyan fontos, mint a nyomtatványoké, a képzőművészeti alkotásoké, a filmeké és a zeneművéké.”⁵⁴

A *NAVA* honlapjáról egyébként több más, kulturális szempontból szintén rendkívüli értékű adatokat őrző és hozzáférhetővé tevő oldal érhető el, így a különféle honlapokon digitális formában tárolt művek (festmények, verseskötetek, filmek stb.) online adatbázisaként működő Nemzeti Digitális Adattár,⁵⁵ avagy a képzőművészet remekait bemutató Magyar Nemzeti Galéria.⁵⁶

Az eddig elhangzottak fényében több fontos megjegyzés is tehető. Egyrészt hangsúlyozni kell, hogy a jelen tanulmány szerzője sem gondolja úgy, hogy a szellemi alkotások digitális többszörözését, illetve közlését/hozzáférhetővé tételét korlátok nélküli, szabad felhasználásként lehetne értelmezni. Ez komoly dogmatikai nehézségekbe ütközne, nem beszélve arról, hogy szinte biztosra vehető a jelenleg uralkodó üzleti modellekre gyakorolt negatív hatása.

Másrészt a könyvtárak és archívumok gyűjteményét képező művek köre feltűnő szóródást mutat. Így kulturális javaink egy része már köztulajdonban van, melyek terjesztése szerzői jogi akadályokba nem ütközik. Az alkotások további jelentős része árva mű-

⁴⁹ *i2010: Digitális Könyvtárak*: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Brüsszel, 30.9.2005 COM(2005) 465 végleges. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0465:FIN:HU:PDF>).

⁵⁰ Lásd: www.europeana.eu/portal.

⁵¹ Az *Europeana* oldaláról napjainkban a hozzáférhető művek száma meghaladta a 4.5 milliót.

⁵² Persze érdemes megemlíteni, hogy a szolgáltatás beindításakor az *Europeana* informatikai rendszere összeomlott a hirtelen jött érdeklődés hatására, ami kiváló példája volt az online kulturális gyűjtemény informatikai sebezhetőségének. Az ezzel kapcsolatos hivatalos sajtóközleményt lásd: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/733&format=HTML&language=EN>.

⁵³ Lásd: www.nava.hu.

⁵⁴ *NAVA* törvény preambulumaához fűzött indokolás, I. pont.

⁵⁵ Lásd: www.nda.hu.

⁵⁶ Lásd: www.mng.hu.

nek tekinthető, melyek jogosultjai ismeretlenek, vagy ismeretlen helyen tartózkodnak,⁵⁷ ezért tőlük engedély nem is kérhető a hasznosításra.⁵⁸ Ennek ellenére e művek olyan jelentős értékkel bírhatnak más alkotók számára, hogy a használatuk társadalmilag indokolt lenne. Nem csekély azon művek száma sem, melyek ma már kereskedelmi forgalomban nem szerezhetők be. Végül mindezekon felül a gyűjtemények részét képezik az olyan védett szellemi alkotások, amelyek piaci hasznosítását a szerzői jogosultak napjainkban is aktívan gyakorolják. Az első három körbe tartozó műpéldányok másolása, és hozzáférhetővé tétele elemi segédeszköze lehet – új alkotások készítése, vagy tudományos, kutatási célú felhasználás révén – a kultúra továbbfejlesztésének. Vitát egyedül az utolsó csoportba tartozó alkotások szülhetnek.

Harmadrészt az Európai Bizottság egy 2006-os ajánlásában – a fenti megosztottságot felismerve – még úgy fogalmazott, hogy „Európa kulturális anyagait a szerzői és szomszédos jogok teljes mértékű tiszteletben tartásával kell digitalizálni, hozzáférhetővé tenni és megőrizni.”⁵⁹ E helyütt a Bizottság az *Infosoc-irányelv* fent említett négy rendelkezésére (lásd: 2. pont) utalt. Egy másik uniós anyag, a *Medna jelentéstervezet* szintén a könyvtári digitalizálás három lépcsős tesztnek való alávetése mellett szállt síkra, ráadásul az írója szerint „nyilvánvaló, hogy a művek digitális könyvtárak által történő online közzététele igen súlyos kárt okozhat a szerzői jogok tulajdonosainak.”⁶⁰

Mindkét fenti gondolat a fennálló szerzői jogi keretek szent és sérthetetlen jellegéből indul ki, ami, ismerve a kérdéskör társadalmi fontosságát, indokolatlan. *A jelenlegi nemzeti és nemzetközi szerzői jogi keretek újragondolása elkerülhetetlen.* Ráadásul a Medina jelentéstervezet gondolata könnyen lehet, hogy a három lépcsős teszt félreértésén alapul. A teszt ugyanis csak az ellentételezés nélküli (vagyis ténylegesen szabad, ingyenes) felhasználásokat kívánja korlátozni. A nemzeti jogalkotó viszont a teszttel nem ellenkező korlátozásokat vezethet be akkor, ha egyes felhasználások mellé díjfizetés kényszerét írja elő.⁶¹

Épp ezért tűnik rendkívül fontosnak, hogy az információs társadalomért és médiáért felelős uniós biztos, Viviane Reding egy kvázi búcsúbeszédének, de legalábbis eddigi munkájának és jövőbeli reményeinek összefoglalását tartalmazó⁶² friss előadásában a kulturális értékek megőrzési célú digitalizálása mellett tört lándzsát, előrevetítve egy elképzelhető uniós (irányelvi) jogalkotás szükségességét.⁶³

⁵⁷ Green Book, p. 10. – *Szjt. Reform* Általános Indokolása, IV. pont.

⁵⁸ A British Library becslése szerint minden negyedik nyomtatott alkotás, illetve egy felmérésük alapján a kiválasztott 200 hanganyag több mint fele árva mű. Lásd: GOWERS: i.m., pp. 63., 69–71.

⁵⁹ A Bizottság 2006/585/EK ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről, (10) preambulumbekzdés.

⁶⁰ Jelentéstervezet az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv alkalmazásáról szóló bizottsági jelentésről, 2009.10.14., előadó: Manuel Medina Ortega [2008/2121(INI)] (www.euroastra.info/files/744876hu-A%20Mednia-szerzoi-jogi-jelentes.pdf).

⁶¹ Lásd: P. BERNT HUGENHOLTZ – RUTH L. OKEDIH: *Conceiving an International Instrument on Limitations and Exceptions to Copyright*. Final Report, 2008. p. 24. (www.ivir.nl/publicaties/hughenoltz/finalreport2008.pdf).

⁶² Mivel az Európai Bizottság megbízása a 2009-es Európai Parlamenti választásokat követően – 2009 őszén – lejár, s a nemzeti biztosok jelölése a tagállamok hatáskörébe tartozik, ezért Viviane Reding újbóli jelölése kizárólag a luxemburgi kormány kezében van. A végső döntés a kézirat lezárását követően fog megszületni, és egyébként is inkább politikai kérdés, semmint jogi, ezért több figyelmet egyelőre nem érdemel.

⁶³ „Let us be very clear: if we do not reform our European copyright rules on orphan works and libraries swiftly, digitization and the development of attractive content offers will not take place in Europe, but on the

Mindezek mentén röviden tekintsük át, hogy a különböző „státuszú” művek könyvtári digitalizálása és hozzáférhetővé tétele miként kellene, hogy alakuljon a jövőben.

III.6.1. A köztulajdonban lévő művek esetén a legegyszerűbb megadni a választ. Mivel ezek felett már senki sem gyakorol szerzői vagyoni jogosultságokat, ezért ezek archiválása és a társadalom rendelkezésére bocsátása gond nélkül megvalósítható.⁶⁴ Erre tekintettel, s mivel ezek az alkotások a védelmi idő hosszúságára tekintettel feltételezhetően régiek, adott esetben olyan hordozón találhatók, melyek ma már nehezen beszerezhetők, ezért a megőrzés során a formátum átalakítás lehetősége semmi esetre sem korlátozható.

III.6.2. A kereskedelmi forgalomban nem kapható és árva művek esetén a helyzet más. Ezeket a szerzői jog határozott védelemben részesíti, e jogosultságok gyakorlása azonban lényeges akadályokba ütközik. Az első esetben több ok is elképzelhető, például a mű piaci értékesíthetősége megszűnt, esetleg a kiadó szűnt meg, s új kiadásra nincs lehetőség. Az ilyen esetekben a digitalizálás tűnik az egyedüli reális alternatívának, azon egyszerű oknál fogva, hogy egy digitális másolat korlátlan számban többszörözhetővé és hozzáférhetővé válna a jövőben (legalább azok részére, akik az érintett tartalom iránt valamilyen érdeklődést mutatnak), szemben a jelentős energia befektetéssel járó, s minden esetben korlátozott számhoz kötött újbóli megjelentetéssel. Ezen alkotások digitalizálása minden érdekoldalnak (szerzőnek, fogyasztónak, terjesztőnek) az előnyére válik.

Ezek a kereskedelmi forgalomban már nem kapható művek ráadásul gyakran „elárvalnak”. Az árva művek kapcsán a legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy ezek felhasználásához, mint mindent védett alkotás esetén, a jogosult engedélye szükséges. Az e személy feltárására fordított rengeteg idő, energia és pénz viszont inkább a szellemi értékek további hasznosítását akadályozhatja, a szűkös erőforrások elvesztegetése okán.

Erre a situációra álljon itt két kiváló példa. Egyrészt feltehetően rengeteg olyan dokumentumfilm, illetve hangfelvétel rejtőzik a különféle archívumokban, amelyek jelentős történelmi eseményekről tudósítanak, anélkül, hogy a szerzői jogosult meg lenne jelölve. Ezek felhasználása engedély nélkül lehetetlen, aminek híján viszont a társadalmat fosztjuk meg egy új, hasznos alkotástól. Ehhez hasonló nehézségekkel kell szembenéznie a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény alapján létrejött magyar nemzeti film- vagy digitalizált verzióit terjesztőknek. Mivel az ilyen új felhasználási módokkal kapcsolatos jogokat a szerzők és más jogosultak az eredeti felhasználási szerződések megkötésekor nem ruházták át, ezért ezen engedélyezési jogok elvi gyakorlói napjainkban is az eredeti jogosultak, illetve az ő leszármazói, akik tartózkodási helye, illetve maga a jogosult nem minden esetben ismert. Ebből kifolyólag viszont a nemzeti filmvagyony egy szignifikáns részének jogszerű terjesztése nem képzelhető el.⁶⁵

Érdemes megemlíteni, hogy a probléma alapvetően akkor került felszínre, amikor az Egyesült Államok Kongresszusa 1992-ban a „Copyright Renewal Act” (CRA) révén fel-

other side of the Atlantic.” Lásd: VIVIANE REDING: *Digital Europe – Europe’s Fast Track to Economic Recovery*, The Ludwig Erhard Lecture 2009, Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009, p. 9.

⁶⁴ Ráadásul csekély a valószínűsége, hogy az ilyen műveken fennálló, továbbra is gyakorolható személyhez fűződő jogosítványok sérelmet szenvednének. Lehetőség erre adott, például ha a művet valamilyen dehonoszáló adatbázisba illesztik be.

⁶⁵ *Szjt. Reform Általános Indokolása*, IV. pont.

számolta az USA szerzői jogában addig létező *megújítási mechanizmust*,⁶⁶ illetve az 1998-as „*Sonny Bono Copyright Term Extension Act*” (CTEA) további húsz évvel meghosszabbította a védelmi időt. A CRA és a CTEA beiktatását megelőzően ugyanis, ha a jogosult nem kezdeményezte („*opt-in*”) a jogvédelem meghosszabbítását, akkor az érintett alkotás köztulajdonba került, lehetőséget teremtve az engedély nélküli felhasználásokra. A módosítás eredményeként gyakorlatilag valamennyi szerzői mű – speciális kivételektől eltekintve – *post mortem auctoris* 70 éves védelmi időre tett szert, még akkor is, ha a mű szerzője (vagy örököse) ilyen igénnyel nem is rendelkezett, avagy kereskedelmi hasznosításra nem törekedett. Az előző rendszerrel ellentétes jellege miatt ezt „*opt-out*” szisztémának is szokás nevezni. Így tehát egy csapásra felmerült a kérdés, hogy mi legyen azokkal a művekkel, amelyek bár védelmet élveznek, de nincs beazonosítható jogosultjuk, és a megújítási kényszer eltörlése folytán nincs is esély, hogy a helyzetük tisztázódjon?⁶⁷

A probléma megoldásával a Gowers jelentésen felül az Amerikai Szerzői Jogi Hivatal is foglalkozott.⁶⁸ Ezek alapvetően megegyező tartalmú megállapításaikban úgy találták, hogy általános megoldásként az árva művek felhasználását a továbbiakban is jogellenesnek kellene tekinteni, kivéve, ha a felhasználó bizonyítani tudja, hogy a jogosult megtalálása érdekében a szükséges ésszerű intézkedéseket megtette. Amennyiben a későbbiekben a jogosult feltűnik, a mű használata érdekében a jövőre nézve már egyezséget kell kötni vele.⁶⁹ Az Európai Bizottság a már említett ajánlásában ugyancsak kiállt az árva művek felhasználását elősegítő mechanizmusok kidolgozása és jegyzékek vezetése mellett.⁷⁰ A Digitális Könyvtárak Kezdeményezés Magas Szintű Szakértői Csoportjának 2006-os köztes jelentése, illetve 2008-as végső jelentése ugyancsak az árva művekkel kapcsolatos cselekvésre sürgetett.⁷¹

E téren a magyar jogalkotó élen járt, amikor az *Szjt. Reform* részeként beiktatta a szerzői jogi törvény új 57/A-C. §§-ait.⁷² Ennek megfelelően hazánkban, ha valaki olyan művet kíván felhasználni, amelynek jogosultját az adott helyzetben elvárható gondosság mellett sem tudta fellelni, a Magyar Szabadalmi Hivatal (MSZH) által meghatározott összeg fejében korlátozott (5 évre szóló és kizárólag hazánk területére kiterjedő), nem kizárólagos, át nem ruházható, további engedély adására, illetve a mű átdolgozására

⁶⁶ Eredetileg ugyanis a jogvédelem automatikus meghosszabbítása helyett az *USCA* csakis a Kongresszusi Könyvtárhoz eljuttatott kérelem fejében garantált a jogosultaknak hosszabb védelmi időt.

⁶⁷ Az említett törvények alkotmányosságát egyébként az USA szövetségi bíróságai is vizsgálták. A híres *Kahle ügyben* hozott ítélet szerint azonban, amennyiben a jogalkotó racionális körülményekhez kötve módosítja a védelmi időt, akkor az nem tekinthető alkotmányellenesnek. Egészen pontosan: „the outer boundary of ‘limited Times’ is determined by weighing the impetus provided to authors by longer terms against the benefit provided to the public by shorter terms. That weighing is left to Congress, subject to rationality review. (...) Congress passed the CTEA in light of demographic, economic, and technological changes, and rationally credited projections that longer terms would encourage copyright holders to invest in the restoration and public distribution of their works.” Lásd: Brewster Kahle, et. al. v. Alberto R. Gonzalez, 487 F.3d 697 (2007). p. 701.

⁶⁸ *Report on Orphan Works – A Report of the Register of Copyrights*, January 2006 (www.copyright.gov/orphan/orphan-report-full.pdf).

⁶⁹ Az Egyesült Államok Képviselőháza és Szenátusa 2008-ban elfogadta az árva művekről szóló szövetségi törvényt (módosítva az *USCA* 514.§-át). A törvény az Amerikai Szerzői Jogi Hivatal előterjesztésével alapvetően megegyezik. A törvény elérhető az alábbi oldalon: <http://www.kasunic.com/legislation.htm>.

⁷⁰ 2006/585/EK ajánlás, 6.a) és c) alpont.

⁷¹ *Szjt. Reform* Általános Indokolása, IV. pont.

⁷² *Szjt. Reform*, 8.§. – A törvénymódosítással összefüggésben lásd továbbá: TARR PÉTER: *Árva művek a szerzői jogban*. Ügyvédek Lapja. 2009. november. 28–30. p.

nem jogosító felhasználási jogosultságot szerez. Amennyiben e személy cselekménye a jövedelemszerzést vagy jövedelemfokozást közvetve sem szolgálja, akkor a meghatározott összeget csak a jogosult ismertté válásakor annak kezéhez kell megfizetni. Ellenkező esetben az összeget a felhasználónak az MSZH-nál előre letétbe kell helyeznie, s azt az utóbbi fogja a jogosult ismertté válásakor kifizetni.⁷³

Gyakorlati jelentőségű kérdés, és az új 57/A-C.§§ alkalmazása kapcsán is fontos következtetéseket lehet levonni, hogy hol és hogyan lehet a felhasználni kívánt árva műhöz hozzájutni. A jelenlegi szerzői jogi rendszerben erre nézve semmilyen konkrét szabály (korlátozás) nem ismert (ilyet a reform során sem alkottak), ami valójában azt jelenti, hogy a könyvtárakból való beszerzésnek sincsen semmi akadálya. (Tekintettel arra, hogy ha egy mű jogosultja ismert, árva műről nem beszélhetünk, ezért a mindennapokban az ilyen alkotások a különféle gyűjtemények polcain találhatók.) Ennek jogi alapját az Szjt. 35.§ (4) bekezdés b) pontjának első fordulata adja meg, amely a nyilvános könyvtári ellátás esetére megkötés nélkül teszi lehetővé minden mű, így akár árva mű archiválását is. E példányokat pedig a felhasználók a hagyományos könyvtári nyilvános használat céljára könnyen beszerezhetik.

Az Szjt. Reform azonban a használati szabályait a 23.§ és 39.§ módosítása, valamint egy új, 23/A.§ beiktatása révén megváltoztatta.⁷⁴ A 23.§ (3) bekezdésében foglalt főszabály alapján valamennyi műtípus használati szabályozására kiterjed a kizárólagos engedélyezési jog, s ehhez hasonlóan a hangfelvétel-előállítók [78.§ (1) bekezdés] és a filmelőállítók [82.§ (1) bekezdés b) pont] is egyedileg gyakorolhatják az engedélyezés jogát. A főszabály alól az Szjt. két esetben enged eltérést, így egyrészt a hangfelvételekben foglalt művek és a filmalkotások szerzői [új 23.§ (3) bekezdés], valamint az előadóművészek [78.§ (2) bekezdés] kötelező közös jogkezelés keretében engedélyezhetik a használati szabályozást; az irodalmi művek és a kottában foglalt zeneművek szerzői pedig [23/A.§] díjigényre szorított jogosultságot kaptak.⁷⁵

Az új 57/A.§ (7) bekezdés értelmében viszont az MSZH által az árva művekkel kapcsolatban gyakorolt jogosítás nem alkalmazható, ha a felhasználás jogosítása a közös jogkezelés területére tartozik. A fenti csoportosítással mindezt egybevetve megállapíthatjuk, hogy egy árva filmalkotás vagy hangfelvétel használati szabályozását a szerző ismeretlensége esetén is csak az érintett közös jogkezelő engedélyezheti, s az MSZH-hoz csak ezt követően lehet fordulni a felhasználás egyéb módjainak engedélyezése iránt. Ezzel szemben, ha a hangfelvétel-előállító, illetve a filmelőállító az ismeretlen, akkor ezek helyett – mivel itt az egyedi jogosítás lehetetlen – az egyéb felhasználási módokon felül az MSZH adhat engedélyt a használati szabályozásra is. Az irodalmi művek és a kottában foglalt zeneművek szerzőit engedélyezési jog nélkül megillető díjigényt pedig szintén az MSZH eljárása során kell kivetni.

Zárásként kiemelhető, hogy az említett 39.§ módosítása folytán 11 országos szakkönyvtár kivételével 2009. február 1. óta minden országos szolgáltatást nyújtó könyvtár kikerült a korábbi szabad felhasználás hatóköre alól. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a legtöbb könyvtárban archivált árva mű felhasználása esetén a használati szabályozási jog is

⁷³ Az árva művek egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokat a Kormány 100/2009 (V.8.) Korm. rendelete tartalmazza.

⁷⁴ 2008. évi CXII. törvény, 3–4., és 7.§§.

⁷⁵ Érdemes tudni, hogy e díj megfizetését az állam (a területért felelős kulturális minisztérium költségvetésének terhére) átvállalta.

az MSZH (vagy az érintett közös jogkezelő) jogosítási eljárásának a tárgyát képezi (kvázi erre tekintettel is fizetni kell).

III. 6.3. A legélesebb vitára logikusan az olyan védett művek archiválása adhat okot, amelyek kereskedelmi forgalomban még kaphatók, illetve melyeket a jogosultak piaci viszonyok között maguk hasznosítanak. Csupán példaként a Beatles dalai, a Süssi kalandjairól szóló bábjáték, a Harry Potter mozifilmek, avagy Kurt Vonnegut kötetei mind nagy sikernek örvendenek napjainkban is. Az ilyen művek könyvtárak és más archívumok általi esetleges megőrzési lehetősége szükségszerűen felveti a nyilvánossághoz közvetítés (illetve hozzáférhetővé tétel), a nyilvános előadás és a terjesztés vagyoni jogainak e szituációban való megfelelő elhelyezését. Más szavakkal: ilyen esetben is korlátozhatja-e az állam a jogosultak érdekeit a könyvtárak digitális megőrzési tevékenységét támogatva, ezáltal esetleg a jogosultak piaci érdekeinek csökkentését (is) eredményezve?

Ezúttal első ránézésre rendkívül könnyű a nemleges válasz mellett érvelni. A fenti a) pontban a jogvédelem hiányának a ténye, s ebből kifolyólag az értékesítés iránti szándék megszűnése folytán a mű „elenyészéséből” eredő veszély, a b) pontban pedig a művekhez való nehézkes hozzáférés megkönnyítése iránti társadalmi igény indokolja a könyvtárak/archívumok bevonását a terjesztésbe a megőrzésen felül. E helyütt azonban semmi hasonló ok nem hozható fel. A jogosultak ugyanis műveiket rendkívül széles skálájú üzleti koncepciók mentén képesek maguk értékesíteni, illetve hozzáférhetővé tenni. Így napjainkban kiterjedt keretek között lehet például az egyes kiadók hangfelvételeinek repertoárjaihoz hozzájutni, akár közvetlenül a kiadótól, akár üzleti alapokon működő zenei (online) adatbázisokból. Ugyanez elmondható a könyvpiac egyes szereplőiről,⁷⁶ s legalább ilyen értékes kezdeményezés a Magyar Televízió meséinek online megtekintését (de nem letöltését) lehetővé tevő oldal.⁷⁷

Korunk digitális világában azonban ez csupán az első lépés. Az internet határtalanságát igazolja, hogy a jogosultak általi értékesítésen felül egyre több módon lehet tartalmakhoz hozzáférni. A jogosultakat megkerülő, engedély nélküli, illetve az eredeti engedély kereteit túllépő valamennyi felhasználás szükségszerűen jogsértőnek tekinthető. Ezt a nézetet erősíti az a tény, hogy a szabad felhasználások kategóriája a terjesztés és ezzel összekapcsolható egyéb jogokra eleve nem terjed ki. Ilyen jogsértő jelenségeként a fájlcsere (P2P) az alábbi IV. Fejezetben részletesen tárgyalásra kerül.

Vegyük példaként a rendkívüli aktuális, és sok vitára okot adó *Google Books* projektet, amely köztulajdonban álló, árva, és kereskedelmileg hasznosított könyvek digitalizálását, és azok világszintű online hozzáférhetővé tételét (kereshetőségét, olvashatóságát, többszörözhetőségét, megvásárolhatóságát, illetve ez utóbbi elősegítését) igyekszik megvalósítani.⁷⁸ A *Google Books* célja az, hogy oly módon biztosítson hozzáférést a már köztulajdonban álló kötetekhez, hogy azokat bárki bárholnan megtekinthesse, illetve többszörözhesse, a védett alkotások esetén pedig az ezekhez való hozzájutást (mind a könyvtári kölcsönzés, mind az online könyvesboltban való megvásárlás lehetőségét fel-

⁷⁶ Így például Paolo Coelho több kötetét is hozzáférhetővé tette különféle torrent oldalakon. Lásd: <http://torrentfreak.com/best-selling-author-turns-piracy-into-profit-080512>. Lásd továbbá: Könyvdigitalizálási vita – Megszerzett szerzők, *HVG*, 2009. szeptember 5., 36. szám, p. 32.

⁷⁷ Lásd: <http://mese.tv>.

⁷⁸ Ezzel összefüggésben lásd: SIVA VAIDHYANATHAN: *The Googlization of Everything and the Future of Copyright*, U.C. Davis Law Review, March 2007, p. 1207–1231.

ajánlva) megkönnyítse. Az információhoz jutás ezen új dimenziókba helyezése, amely elvi szinten lehetővé tenné, hogy egy olvasó több millió kötet elektronikus verzióját néhány kattintással beszerezhesse, rendkívüli jelentőségűnek tűnik.

A szerzői jogosultak oldaláról nézve viszont rengeteg a bizonytalan pont, amit a projekt vegyes fogadtatása kiválóan érzékeltet. Bár az Egyesült Államokban a Google-nek sikerült az irodalmi művek szerzőit és kiadóit tömörítő érdekképviselői szervezettel egyezsége jutnia,⁷⁹ az ügyben eljáró bíróság a megállapodást még nem hagyta jóvá, ráadásul nemrégiben az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma is (egy 32 oldalas beadványban) a Google Megállapodás elutasítása mellett érvelt.⁸⁰ A megállapodás természetesen kizárólag csak az Egyesült Államok szerzői jogára alapozott pereskedést zárja ki. Ennyiben tehát a külföldi szerzők is „részesei” a megállapodásnak, azonban csakis az Egyesült Államokban meglévő jogaikra tekintettel, feltéve, hogy ezt érvényesen nem zárták ki („opt-out”) 2009. szeptember 7-ig. A Google Megállapodás azonban nem érinti a céggel szemben Európában (így Franciaországban) indított eljárásokat, amelyek felfüggesztése – az Európai Unió erős ellenérzéseinek tükrében – nehezen képzelhető el. Ennek ellentételezéseként viszont a *Google Books* szolgáltatás bizonyos részei az Egyesült Államok területén kívül egyelőre nem érhetők el.

A *Google Books* által megvalósított felhasználás problematikája végső soron abban rejlik, hogy engedély hiányában a Google szerverein való rögzítés miatt akkor is sérelmet szenved a többszörözési jog, ha a teljes tartalom megjelenítésre sem kerül. S mivel sok esetben az érintett művek hosszabb terjedelemben válnak elérhetővé,⁸¹ ez a jelenlegi európai szerzői jogi rendszerben a többi vagyoni jogosultság megsértését is eredményezi, feltéve persze, hogy az érintett részlet önmagában is méltó a szerzői jogvédelemre.

Nem véletlen tehát, hogy a Google Megállapodást az Európai Unió elutasítja. Ráadásul az EU szemlátomást nem csupán szerzői jogi, hanem versenyjogi aggályokat is lát a Google ilyen formájú térnyerésében. Hiszen bár a Google Megállapodás sem tiltja (nem is tilthatja) meg más szervezetek piacra lépését (és a jogosultakkal való külön megegyezését), nehezen képzelhető el, hogy ilyen költségigényes, és lassan megtérülő (ha ez egyáltalán lehetséges) befektetésre más is vállalkozzon. A versenytársak híján kialakuló piaci monopólium viszont végső soron indokolatlanul széles információs hatalmat biztosíthat a Google számára.

Mégis: azt kell mondanunk, hogy ez a jövő. *A Google által kitalált és megvalósított online világkönyvtár irigylésre méltó és követendő példa kell, hogy legyen az európai*

⁷⁹ A Google Megállapodás elérhető az alábbi oldalon: <http://books.google.com/books/richtsholders>. Ezzel összefüggésben lásd még: JONATHAN BAND: *The Google Settlement: International Implications*. Computer Law Review International. 3/2009. p. 72–75.

⁸⁰ MIGUEL HELFT: *Government Urges Changes to Google Books Deal*. New York Times. 2009. szeptember 19. (www.nytimes.com/2009/09/19/technology/internet/19google.html?_r=1&th=&emc=th&pagewanted=print). A bíró egészen pontosan egészében elfogadhatja vagy egészében elutasíthatja a megállapodást. Utóbbi esetben azonban lehetséges van „módosítási javaslatokat” tenni a feleknek, amelyeket aztán a felek elfogadhatnak, és beépíthetnek a megállapodásukba (melyet aztán a bíróság így akadálytalanul elfogad), vagy választhatják a további pereskedést.

⁸¹ A Google Megállapodás értelmében a konkrét mennyiség a felhasználni kívánt mű jellegétől függően kerül meghatározásra. Főszabály szerint legfeljebb az adott kötet 20%-a tehető hozzáférhetővé az „előnézet” vagy „töredék-nézet” („preview”) szolgáltatás keretében. Tudományos kötetekből viszont ez csak oly módon történhet, hogy legfeljebb öt egymást követő oldal jeleníthető meg egyszerre, és az ezek előtt és után lévő két-két oldalt automatikusan ki kell hagyni. Szépirodalmi művek esetén ez a szám 15 oldal vagy 5%. A kereskedelmi forgalomban kapható („in-print”) kötetek tartalmából azonban legfeljebb az érdemi résznek nem számító belső és külső borító vagy a tartalomjegyzék megjelenítése a megengedett. Lásd: Band: i.m., p. 73.

kulturális értékek birtokosai számára. Ezért határozottan úgy tűnik, hogy az Európai Uniónak olyan új normákat kellene elfogadnia, amelyek segítségével a Google egyre közeledő monopolhelyezete megakadályozható lenne, ami hosszú távon az európai „copyright business” megerősítéséhez is vezethet. Természetesen felmerül a kérdés: a for-profit és a non-profit szféra közül melyik legyen bevonva e törekvésekbe? Mindkettő vagy csak az egyik? Ha gazdasági cégek profitorientált projekteket indítanak be, a szerzőket milyen jog illesse a felhasználásra tekintettel, avagy más szavakkal: milyen jelleghű díjfizetési kényszere legyen a digitalizálónak? Díjigényre szorított jog, törvényi engedély, esetleg egy új kényszerengedélyi forma? Ugyanez a kérdés miként válaszolható meg könyvtárak esetén? Konkrétan milyen vagyoni jogokra terjedjen ki a felhasználás? A „streaming” mintájára esetleg itt is csak az olvasás lenne megoldható, vagy esetleg le is lehetne menteni (meg is lehetne vásárolni) az egyes alkotásokat? A hatásos műszaki intézkedések milyen mértékben kerüljenek alkalmazásra?

És a sor még folytatható lenne. Egy biztos: szerzői jog az, amit a jogalkotásra jogosult akként fogad el. Épp ezért rendkívül biztatónak tűnik ezzel összefüggésben Reding uniós biztos véleménye, mely szerint a szerzői jog megérett a reformra az Európai Unió területén.⁸²

IV. A digitális kultúra lerontása – a fájlcserelés jelensége

IV.1. A fájlcserelés a Napster 1999-es színre lépésétől kezdve rohamos tempóban nyert teret magának. Ezt különféle – habár eltérő forrásból származó – információk kiválóan érzékeltetik. Így például egy 1999-es osztrák adat szerint közel öt millió CD-re írtak magáncélból zene- és filmalkotásokat, amihez 18%-ban az interneten található fájlok szolgálták forrásul.⁸³ Ezt nagyban segítette az a körülmény is, hogy az online zenei oldalak száma – világviszonylatban – meghaladta a nyolcvanezret 2003-ban.⁸⁴ Egy német kimutatás szerint 2004-ben a felmérés időpontjában még csak egy hónapja a mozikban futó „Terminátor 3.” című filmről viszont már több mint egymillió másolat készült.⁸⁵ Míg 1999-ben még csak egymilliónál több (általában mp3 formátumú) zenei adat volt elérhető a világhálón,⁸⁶ addig napjainkban az online zeneboltok kínálata közel hatmillió dalra terjed ki.⁸⁷

⁸² Reding: i.m., p. 9.

⁸³ FRANZ MEDWENITSCH – REINHARD SCHANDA: *Download von MP3-Dateien aus dem Internet – Private Vervielfältigung und rechtmäßig erstellte Vorlage*. 2000. p. 1. (www.sattler.co.at/pdf/fsdittrich.pdf).

⁸⁴ Természetesen nem mindegyik oldal terjesztett zenei fájlokat. Szép számmal volt található közöttük rajongói klub, vagy online rádiós csatorna („webcasting” szolgáltatások). Ezzel összefüggésben lásd: WILLIAM S. COATS – HEATHER D. RAFTER – VICKIE L. FEEMAN – JOHN G. GIVEN: *Blows against the Empire: Napster, Aimster, Grokster and the War against P2P File Sharing*. Practising Law Institute. 2003. p. 451.

⁸⁵ JAN BERND NORDEMANN: *Filmpiraterie im Internet – Der Kampf gegen Peer-to-Peer-Raubkopierer*. in: Filmproduktion + Urheberrecht – Bilder Laufen – mit welchem Recht? (Szerk.: Guido Kucsko). Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung. Wien, 2004. p. 39.

⁸⁶ MEDWENITSCH – SCHANDA: i.m. p. 1.

⁸⁷ IFPI *Digital Music Report 2008 – Revolution, Innovation, Responsibility*, p. 6. (www.ifpi.org/content/library/DMR2008.pdf).

A német ipoque kutatóközpont felmérése szerint 2006-ban az éjjeli adatforgalom 70%-át, a nappali időszaknak pedig 30%-át adta a P2P,⁸⁸ 2007-ben viszont már átlagosan egy teljes napi adatforgalom 70%-át tette ki a fájlcsere Németországban (miközben az e-mailezés csupán 0.37%-ot ért el).⁸⁹ Mindez annál is érdekesebb, hogy ez utóbbi 70%-os adatforgalmat mindössze az internetezők 20%-a generálja.⁹⁰

Ezt a képet némileg árnyalja az ipoque 2008/2009-es felmérése, amely a P2P használat arányának a visszaesését mutatta. Ez Németországban a leginkább szembetűnő, mivel itt a P2P aránya egy év alatt 53% alá csökkent.⁹¹ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a fájlcsere visszaszorulóban lenne, habár a fájlcserezőkkel szembeni fellépések általi elrettentés,⁹² az iTunes és egyéb jogszerű letöltéseket kínáló szolgáltatások terjedése, a fájlcserevel kapcsolatos adatforgalom sebességének az internetszolgáltatók („Internet Service Provider”, röviden: ISP) általi csökkentése, valamint az ún. *Direct Download Link* (DDL) szolgáltatások térnyerése egyaránt erre utal.⁹³ Ráadásul legalább ennyire fontos az „egyszerű” internetes keresés előretörése, mely egy év alatt 10%-ról 26% körüli értékig tornáztta fel magát Németországban. Ez egyrészt köszönhető az internetes oldalak gazdagságának, valamint az ebbe a körbe sorolható, fentebb is említett DDL szolgáltatások felfutásának.⁹⁴

Míg egyes adatok szerint a Napstert az évezredforduló tájékán közel 40 milliónyian használták,⁹⁵ addig a Morpheus és Grokster klienseket az Egyesült Államok Legfelsőbb

⁸⁸ Egy másik felmérés szerint 2006 közepén az internetes adatforgalom 60%-ára rúgott összességében a P2P részesedése, s ennek a felét adta a BuTorrent. Lásd: HACKER, MARTIN – JANSON, ANDREAS: *Filesharing is Inevitable – Parallele Entwicklung rechtlicher, technischer und gesellschaftlicher Aspekte*, 2007. p. 49. (<http://falkmerten.info/wp-content/uploads/2007/05/filesharing-is-inevitable-klein.pdf>).

⁸⁹ ipoque P2P Survey 2006. p. 2. (www.ipoque.com/userfiles/file/P2P_survey_2006.pdf) – ipoque internet Study 2007. p. 2. (www.ipoque.com/userfiles/file/internet_study_2007.pdf). Ennek a változásnak részben a fájlcsere terjedése az oka, részben pedig az a tény, hogy míg 2006-ban a kutatás nem tartalmazta a tömörítést is alkalmazó programok adatforgalmát, addig 2007-ben már erre is kiterjedtek a vizsgálatok. A 2007-es anyag egyébként már Kelet-Európával is foglalkozott, ahol a felmérések szerint a P2P aránya az adatforgalomban több mint 83%-os volt.

⁹⁰ ipoque 2007. p. 3.

⁹¹ ipoque internet Study 2008/2009. p. 2. (a www.ipoque.com oldalról, előzetes, ingyenes regisztráció után érhető el).

⁹² Dieter Gorny professzor egy konferencián úgy nyilatkozott, hogy az illegális letöltések száma Németországban 2008-ra a korábbi éves 600 millióról 316 millióra csökkent. Lásd: www.sg.hu/cikkek/66325.

⁹³ ipoque 2008/2009. p. 5–6. A DDL tulajdonképpen egy fájlok fel- és letöltését lehetővé tevő speciális tárhely-szolgáltatásként definiálható. Ezzel összefüggésben lásd: MEZEI PÉTER – NÉMETH LÁSZLÓ: *A Direct Download Link (DDL) szolgáltatás szerzői jogi megítélése*. Infokommunikáció és Jog. 2009/5. szám. 179–186. p.

⁹⁴ ipoque 2008/2009. p. 11. Csak példaként: a CNN.com, vagy a NYTimes.com hírportálok oldalai hagyományosan kb. 1–2 Mbyte méretűek, melyek betöltése természetesen komoly adatforgalmat eredményez. A DDL az internetes keresése belül! 44%-os részarányt mutatnak Németországban, ami a teljes internetes adatforgalom 10%-át teszi ki (s ennek közel feléért egyetlen oldal, a német RapidShare a „felelős”). Kelet-Európában a webes kereséseken belül a http és a DDL aránya 82–18%-ban viszonyul egymáshoz. Lásd: ipoque 2008/2009. p. 12.

⁹⁵ FREDERIKE HÄNEL: *Napster und Gnutella – Probleme bei der Übertragung von MP3-Daten nach deutschem Urheberrecht*. Jur-PC Web-Dok. 245/2000. Abs. 27. (www.jurpc.de/rechtspr/20000245.htm) – Ugyancsak beszédes adat, hogy volt olyan időszak, amikor a Napster használóinak a száma havi szinten közel 200%-kal emelkedett, másodpercenként kb. 100 új felhasználó kívánt regisztrálni a rendszerbe, s ugyancsak másodpercenként kb. tízezer fájl került megosztásra. Lásd: LEWELLYN J. GIBBONS: *Napster: The Case for the Need for a Missing Direct Infringer*. 9 Villanova Sports & Entertainment Law Journal. 2002. p. 61. – COATS – RAFTER – FREEMAN – GIVEN: i.m., p. 454.

Bírósága szerint már több mint százmillió felhasználó telepítette számítógépére.⁹⁶ A torrent oldalak használóinak a számát felbecsülni sem lehet,⁹⁷ viszont beszédes adat, hogy a svéd *The Pirate Bay* torrent oldal dániai forgalma nemhogy csökkent, de 12%-kal emelkedett azt követően, hogy az elsőfokú dán bíróság arra kötelezte az egyik internetszolgáltatót, hogy akadályozza meg az oldalhoz való hozzáférést.⁹⁸ Ez azt tűnik alátámasztani, hogy az esetleges hatósági eljárások nemhogy a fájlcserelésben jóval fertőzöttebb Kelet-Európában, de még a nyugati államokban sem vezetnek feltétlenül eredményre.

A P2P felhasználóival összefüggésben egy MPAA tanulmány világított rá arra, hogy ezek többségében a húszas éveikben járó férfiak. A tanulmány azt is kiemelte, hogy ez leginkább a felsőoktatási intézmények hallgatóinak köszönhető – sajnálatos tény, hogy e helyütt Magyarország külön említésre került.⁹⁹

IV.2. Valamennyi fenti adat arra enged következtetni, hogy a P2P programok használata – világszerte – jelentős gazdasági következményekkel jár. A Gowers jelentés például az Egyesült Királyság tekintetében kimutatta, hogy a 10 és 25 éves életkor közötti korosztály által letöltött zenei fájlok 80%-a után a jogdíjat nem fizették meg, s ennek eredményeként 1,87 milliárd fontos kiskereskedelmi kiesés mellett 414 millió fontos kárt szenvedett a brit zeneipar.¹⁰⁰ A filmek illegális másolásából eredően a kiesés a videofilmek forgalmazásában 3,5 milliárd, a filmszínházi forgalomban pedig 719 millió fontot tett ki 2005-ben.¹⁰¹

Egy másik jelentés szerint a zeneipar veszteségei 2007-ben elérték a 3.7 milliárd dollárt az Egyesült Államokban,¹⁰² az MPAA fentebb említett tanulmánya szerint pedig a filmes szakma közel 1.3 milliárd dolláros veszteséggel zárt 2005-ben – köszönhetően a fájlcserelésnek, és az ezzel összefüggésbe hozható egyéb kalóz cselekményekkel. A filmes szakma veszteségei egyébként világszerte további 4.8 milliárd dollárt tettek ki.¹⁰³ Ugyancsak árulkodó adat, hogy a 2005 során leginkább fertőzöttnek bizonyult Kínában a filmes cégek közel 93%-át veszítették el piacuknak. Szintén sajnálatos, de igaz: a felmérés szerint hazánk a „ranglista” harmadik helyére került, 73%-os piacvesztéssel.

Az MPAA tanulmány a magyar filmipar veszteségeit 184 millió dollárra, vagyis akkori árfolyamon számítva kb. 40 milliárd forintra, az elmaradt adó összegét pedig 47

⁹⁶ Metro-Goldwyn-Mayer Studios, Inc., et al., v. Grokster, Ltd., et al., 545 U.S. 913 (2005). p. 923.

⁹⁷ A BitTorrent cég saját információi szerint szoftverüket legkevesebb 160 millió példányban installálták személyi számítógépekre. Lásd: <http://www.bittorrent.com/company/overview>.

⁹⁸ Lásd: <http://courtblog.thepiratebay.org/2008/02/08/denmark-first-look>. A dán fellebbviteli bíróság ezt követően 2008. decemberében helyben hagyta az elsőfokú ítéletben megállapított – a hozzáférés blokkolására vonatkozó – utasítást. Lásd: www.proart.hu/?menu=hirek&id=80.

⁹⁹ *Worldwide Study of Losses to the Film Industry & International Economies Due to Piracy; Pirate Profiles*, 2006. p. 5. (www.fact-uk.org.uk/site/media_centre/documents/2006_05_03leksumm.pdf). Ehhez hasonló magyar megállapítást lásd: <http://index.hu/tech/net/web20kerd>.

¹⁰⁰ GOWERS: i.m., p. 27.

¹⁰¹ FICSOR MIHÁLY: *Vigyázó szemetek Londonra vessétek?* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2007/1. p. 27.

¹⁰² IFPI 2008. p. 18.

¹⁰³ A zenei és filmes szakma veszteségei kalkulálásának bizonytalanságairól lásd: MALLA POLLACK: *Re-balancing Section 512 to Protect Fair Users from Herds of Mice – Trampling Elephants, or a Little Due Process is Not Such a Dangerous Thing*. Santa Clara Computer & High Technology Law Journal. March 2006. p. 549–550.

millió dollárra (kb. 10 milliárd forint) tette.¹⁰⁴ Ezzel párhuzamosan egy 2006-os magyar vitairat szerint hazánkban a zene-, film- és szoftveripar „becsült összesített vesztesége 2005-ben meghaladta a 65 milliárd forintot; az ebből eredő összesített nemzetgazdasági kár pedig közel 225 milliárd forint volt. Az ebből adódó 2005-ös állami adóbevételek-kiesés több mint 45 milliárd forinttal tehető.”¹⁰⁵

IV.3. A fent bemutatott tendenciák és hatások fényében érdemes konkrétan feltenni a kérdést: valóban (csak) negatív hatásokat gyakorol-e a P2P programok használata a meglévő kultúrára? A választ a jelenség összetett jellegére tekintettel nem egyszerű megadni. A szerzői jog oldaláról nézve a helyzet rendkívül világos.¹⁰⁶

IV.3.1. Az Európai Unió területén az *Infosoc-irányelv* 3. cikkének (2) bekezdése bevezette a nyilvánossághoz közvetítés kizárólagos jogának egy új válfaját, a *nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételt*.¹⁰⁷ Ez alapján a szerző dönthet arról is, hogy művét vezeték útján vagy bármely más eszközzel/módon úgy tegye a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg.¹⁰⁸ Ez egyáltalán nem feltételezi, hogy a hozzáférhetővé tételt többszörözés is kövesse, vagyis maga a szándék, a lehetőség megteremtése elegendő a kizárólagos jogosság megsértéséhez.¹⁰⁹

Röviden érdemes persze utalni arra, hogy akárcsak egy internetes elérhetőség (URL) hiperlink formájában való behivatkozása, úgy önmagában – a napjainkban a legnépszerűbbnek tekintett fájlcsere technológia részeként – egy torrent kiterjesztésű fájl létrehozása nem tekinthető jogsértésnek, mivel nem valósul meg jogvédett tartalom többszörözése.¹¹⁰ Így a *The Pirate Bay* perben a védelem azon érve, amely szerint a torrent

¹⁰⁴ MPA Study, p. 3–4.

¹⁰⁵ *Zene-, Film- és Szoftveripar Kalózkodás Elleni Koalíciója: Helyzetértékelés és cselekvési javaslat*, Budapest, 2006. p. 5. – Amennyiben ezek az adatok helyesek, akkor a 2005-ös becsült veszteséghez képest – az addigi tendenciánál is erősebben – a növekedés közel 100%-os. Egy másik felmérés alapján ugyanis a szoftver-, a film-, a hangfelvétel és a könyvkiadási ipar 2005-ben 182,7 millió dollár (akkori árfolyamon számítva kb. 36 milliárd forint) veszteséget szenvedett el. Ez a 2004-es mértéket 40%-kal haladta meg, ami pedig az azt megelőző évhez képest mutatott 30%-os emelkedést. Lásd: SÁR CSABA: *A szerzői jog kihívásai a XXI. században*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2007/1. különszám, p. 36–37.

¹⁰⁶ A kérdés részletes kifejtését illetően lásd: MEZEI PÉTER: *A sárkány levágott feje helyére mindig kettő új nő? – A fájlcsere léssel szembeni küzdelem a P2P szolgáltatók, a felhasználók és az Internetszolgáltatók felelősségének fényében*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2009/3. szám, p. 5–74.

¹⁰⁷ Német nyelven „Zurverfügungstellen” vagy „Zugänglichmachung”. Ennek előzetes nemzetközi szerzői jogi forrásait a WIPO Szerzői Jogi Szerződés 8. cikke, illetve a WIPO előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződés 10. és 14. cikke adta.

¹⁰⁸ Ennek konkrét törvényi megfogalmazását lásd például: *Szjt.* 26.§ (8) bekezdés 2. mondat; a német szerzői jogi törvény (*dUrhG*) 15.§ (2) bekezdése; avagy az osztrák szerzői jogi törvény (*öUrhG*) 18a.§-a.

¹⁰⁹ Az *Szjt.* kommentárjának érvelése szerint: „terjesztés önmagában – mint előkészület – a példányok felkínálása, forgalomba hozatalra készen tartása is, és természetesen maga a forgalomba hozatal. Ilyen felkínálás, készen tartás módja, illetve bizonyítéka lehet kiállítás, kirakatra helyezés, hirdetés.” Lásd: Gyertyánfy Péter (Szerk.): *A szerzői jogi törvény magyarázata*, CompLex Kiadó, Budapest, 2006. p. 136. (a továbbiakban: Kommentár). Bár az előző kijelentés nem a fájlcsere léssel kapcsolatban hangzott el, azonban arra is alkalmazhatónak tűnik. A zenei vagy filmes fájlok oly módon való készen tartása a számítógépen, hogy ahhoz a kívülről személyek bármikor hozzáférjenek, szinte azonos hatással bír, mint a fenti példák.

¹¹⁰ A linkeléssel összefüggésben lásd: www.artisjus.hu/opencms/export/artisjus/aszerzoijogrol/allasf_07.html. Egy ezzel ellentétes vélemény szerint „ha elfogadjuk azt az álláspontot [...], hogy a mű honlapra helyezése vagy akár e-mail formájában a nyilvánosságnak való elküldése nyilvánossághoz közvetítésnek mi-

fájl internetes feltöltése mindaddig nem eredményez jogsértő hozzáférhetővé tételt, amíg az általa megjelenített „mögöttes tartalmat” nem „seedelik” (vagyis nem rendelnek hozzá legalább egy tényleges forrást), helyesnek tekinthető.¹¹¹

E kizárólagos jog csak abban az esetben nem sérül egy természetes személy engedély nélküli „érintése” esetén, ha erre valamely szabad felhasználási esetkör keretei között kerül sor. Egyetlen reális alternatívaként a *magáncélú többszörözés* kategóriája mérülhet fel. Ennek fogalmi kereteit áttekintve viszont világosan látható, hogy e törvényi korlátozásra nem hivatkozhatnak eredményesen a P2P felhasználói. A jogintézmény – nevéből világosan kivehetően – ugyanis csak a másolás lehetőségét teremti meg a felhasználóknak, azt viszont semmilyen körülmények között nem teszi lehetővé, hogy a másodpéldány valamilyen módon (főleg nem üzletszerű keretek között) terjeszthető, vagy nyilvánossághoz juttatható legyen.¹¹²

Ennek ellenére a szerzői jogilag védett alkotások (és szomszédos jogi teljesítmények) engedély és díjfizetés nélküli nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele hagyományos jelenség. Bár az *Szjt.* (és ehhez hasonlóan például az *öUrhG*) nem írja elő nyíltan, hogy a forrás jogszerűsége a felhasználás feltétele lenne, azonban a jogszabályok egészéből ez levezethető. Ezt igazolja a Szerzői Jogi Szakértői Testületnek a háromlépcsős tesztre támaszkodó állásfoglalása is.¹¹³ Ráadásul a *dUrhG* 53.§ (1) bekezdése határozottan csak a nyilvánvalóan nem jogellenesen előállított (nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett) forrásműveket fogadja el a többszörözés alapjául. Az pedig a jogrendszer egészéből, valamint olyan máig ható maximákból, mint a *nemo plus iuris* vagy a *ius ex iniuria non procreatur* elv, következik, hogy jogot jogtalanra nem lehet alapítani. Eszerint pedig *jogellenes forrásról jóhiszemű cselekvés mellett sem lehet jogszerű másolatot készíteni.*¹¹⁴

Sokan ráadásul úgy tűnik, megfeledkeznek arról, hogy a *fájlcsere*lést sosem részletekre bontva, statikusan, hanem mindig csak egészében, *dinamikájában szabad nézni.*¹¹⁵ Napjaink fájlcsereelő szolgáltatásainak alapkövetelménye, hogy a *felhasználó köteles az általa letöltött adatokat megosztani.* Ezért bár egyesek nem látnak semmi kivétnevalót abban, ha valaki magának lement egy dalt az internetről (amivel általánosságban egyet is lehetne érteni), valójában figyelmen kívül hagyják a tényt, hogy ezt követően az esetek döntő hányadában maguk is feltöltökké, s ebből kifolyólag jogsértőkké válnak.¹¹⁶

nősül, akkor a hiperlinkek útján történő ’műközvetítés’ is beleesik ebbe a kategóriába.” Lásd: ZACHAR BALÁZS: *Internetes zenefelhasználás az elmúlt évek jogeseteinek tükrében.* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2002/6. szám, p. 8. A két álláspont közül az első a követendő.

¹¹¹ Lásd: www.edri.org/edri-gram/number7.4/pirate-bay-trial-sweden.

¹¹² Lásd *Szjt.* 40.§; *dUrhG* 53.§ (6) bekezdés; az osztrák szerzői jogi törvény (*öUrhG*) 42.§ (5) bekezdés.

¹¹³ SZJSZT 17/2006 – A jogellenes forrásból történő másolás kérdése. In: *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006/4. szám, p. 228–248.

¹¹⁴ Ezzel ellentétes véleményt lásd: SZINGER ANDRÁS – TÓTH PÉTER BENJÁMIN: *Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz.* Novissima Kiadó. Budapest, 2004. p. 40.

¹¹⁵ Sokat emlegetett példa Dr. Ormós Zoltán 2006. január 31-én, a Magyar Televízió Kultúrház Extra című műsorában tett kijelentése, mely szerint azzal, hogy ő letölt, jogsértést nem követ el. Lásd: http://itcafe.hu/hir/vegke_kimondtak_a_letoltes_nem_buncselekmeny.html. Erre enged következtetni a Kommentár megfogalmazása is: „A fájlcsere-hálózat passzív, pusztán lehívásban, ’letöltésben’ megnyilvánuló elemének minősítésére lásd a 35.§ (1) bekezdéshez a magáncélú másolásról frottakat”. Lásd: Kommentár: i.m., p. 162. Lásd továbbá: BARBARA LAIMER – CLEMENS THIELE: *Die Privatkopie nach der Urheberrechtsgesetznovelle 2003.* p. 1. (www.rechtsprobleme.at/doks/privatkopie-laimer-thiele.pdf).

¹¹⁶ Sajnálatos, hogy a legrelevánsabb német jogeset érdemi vizsgálatok nélkül mondta ki a jogsértés tényét, és állapította meg – nem mellékesen – a letöltő fiatalember büntetőjogi felelősségét. Lásd: AG Cottbus 6.5.2004 [95 Ds 1653 Js 15556/04 (57/04)]. In: *Jur-PC Web-Dok.* 236/2004 (www.jurpc.de/rechtspr)

Zárásként meg kell említeni, hogy az Európai Unióban a magáncélú többszörözés nem terjed ki a *szoftverekre*. A felmérések azt mutatják, hogy ha nem is elsődlegesen, de azért szignifikáns mértékben képezik számítógépes programok a fájlcsere tárgyát. Az ipoque 2007-es tanulmánya szerint Németországban a torrent oldalak adatforgalmának 10.74%-át (a forrásul szolgáló adatoknak/fájloknak pedig a 11.06%-át) adták a szoftverek (leginkább játékok és alkalmazások). Ezek a számok Dél-Európában 30.37% (és 26.04%) voltak.¹¹⁷ Az ipoque 2008/2009-es felmérése viszont azt mutatta, hogy a szoftverek letöltési aránya Németországban 41%-ra nőtt (s a források 38%-át adták). Ezzel egy időben Dél-Európában csökkenés volt tapasztalható, és 24%-os adatforgalom mellett csupán a források 17%-át adták számítógépes programok.¹¹⁸

IV.3.2. A fájlcsere jogi megítélése az Egyesült Államokban az előzőekhez képest némi eltérést mutat. A világon is elsőnek számító *Napster* ügyben eljáró bíróság szerint valamennyi *letöltés* a jogosultak többszörözéshez fűződő jogát sérti, ezzel együtt a rendelkezésre álló tartalmak adatainak az indexáló szerverbe való feltöltése a jogosultak terjesztéséhez fűződő jogával ütközik.¹¹⁹ Mivel a letöltés jogellenességét illetően a későbbi joggyakorlat határozott következetességet mutat, ezért nem véletlen, hogy a legtöbb perbe vont magánszemély, az *USCA* szigorú szankcióinak ismeretében, inkább a felperessel való egyezségkötés mellett dönt. Az általános gyakorlat szerint ez egy fix négyezer dolláros összeg önkéntes megfizetéséből, és a további jogsértésektől való tartózkodás „ígéretéből” áll.¹²⁰ Aki nem ezt a lehetőséget választotta, az rendszerint vereséget szenvedett a bíróságon.¹²¹

A *feltöltés* kapcsán jelenleg uralkodó jogi álláspont az *Infosoc-irányelv* életre hívása óta európai szemmel nézve igazán meglepő, mivel az *USCA* a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel kategóriáját nem ismeri. S mivel a terjesztéshez fűződő jog sérelme a forrásmű tényleges átruházását („cseréjét”) feltételezi, ezért amennyiben valaki csak lehetővé teszi, hogy számítógépének egy megosztott mappájából bárki szabadon lehívassa az adatokat, még nem valósít meg terjesztést.¹²²

Mindezek fényében az Egyesült Államokban a letöltés feltétlenül jogsértést eredményez, a feltöltés viszont csak annyiban, amennyiben a tényleges lehívás is megvalósul, a hozzáférhetővé tétel nem elegendő. Ez épp az ellenkezője az európai megközelítésnek. Tekintettel arra, hogy az *USCA* nem ismeri a hozzáférhetővé tétel kategóriáját, a bíróság

/20040236.pdf). Ugyan csak lábjegyzetben, mégis röviden érdemes utalni további két (német és osztrák) jogesetre, melyek a korlátozottan cselekvőképes személyek (gyermek) által végrehajtott letöltésekért való szülői felelősséget tárgyalták. Lásd: OLG Frankfurt a.M. 20.12.2007 (11 W 58/07) – Kontrollpflichten bei internetanschluss ([web2.justiz.hessen.de/migration/rechtsps.nsf/10853CA1001B3734C12573CA0048_465D/\\$file/11w05807.pdf](http://web2.justiz.hessen.de/migration/rechtsps.nsf/10853CA1001B3734C12573CA0048_465D/$file/11w05807.pdf)); OGH 22.1.2008 – Haftung für Tauschbörsennutzung der Tochter, (www.internet4jurists.at/entscheidungen/ogh4_194_07v.htm).

¹¹⁷ ipoque 2007. p. 5. Az ipoque 2006-os felmérése szerint még az adatforgalom 20.74%-át adták a szoftverek, s ezek az összes fájl 14.08%-át adták. Lásd: ipoque 2006. p. 3. Ez arra enged következtetni, hogy – a két kutatás tematikájában és tárgyaiban bekövetkezett változások ellenére is – a szoftverek letöltésének aránya relatíve csökkent. A forrásokból viszont az abszolút mennyiség nem tudható meg. Ez annyit jelent, hogy a letöltések száma, a P2P programok jelentős ütemű terjedésének köszönhetően még növekedett is.

¹¹⁸ ipoque 2008/2009. p. 7–9.

¹¹⁹ A&M Technology, Inc., et al., v. Napster, Inc., et al., 239 F.3d 1004 (2001), p. 1014.

¹²⁰ Lásd: <http://arstechnica.com/news.ars/post/20081219-no-more-lawsuits-isp-to-work-with-riaa-cut-off-P2P-users.html>.

¹²¹ Lásd például: BMG Music, et al., v. Cecilia Gonzalez, 430 F.3d 888 (2005), p. 888.

¹²² Atlantic v. Howell, p. 981–985.

érvelése helyesnek tűnik. Viszont a törvényi rendelkezés olyan hatást kelt, mintha megfelelkezne a fájlcserelés dinamikájáról. A feltöltés ugyanis feltételezi, hogy az adott tartalom hozzáférhető legyen. Lehívni csak akkor lehet valamit az internetről, ha ez rendelkezésre áll.¹²³

Amennyiben a felperesnek sikerült a jogsértés bizonyítása, akkor a felhasználó csak a kontinentális szabad felhasználás kategóriájával részben párhuzamba állítható fair use tesztre¹²⁴ hivatkozással mentesülhet a felelősség alól. A teszt alkalmazását azonban a fájlcsereléssel kapcsolatos eddigi perekben a bíróságok elutasították. Egyrészt nem találtak bizonyítottnak az olyan érvelést, hogy a dalok közül szemezgető felhasználók később megvették volna az eredeti lemezt.¹²⁵ Másrészt a jogellenes forrás ténye, valamint az, hogy a letöltések után az adatokat „visszaosztották” (kvázi hozzáférhetővé tették), minden legitim célt kizárt.

Ezek híján pedig a teszt négy faktora¹²⁶ is nehezen szólhat az alperes javára.¹²⁷ Az első tényező vonatkozásában a *Napster* ügyben ítélekező bíróság következetesen támaszkodott arra a stabil bírósági gyakorlatra, hogy az ismételt és kiaknázó („*exploitative*”) felhasználás kereskedelmi jellegűnek tekinthető, függetlenül attól, hogy nem jár együtt közvetlen haszonszerzéssel.¹²⁸ S bár az első tényező alapján kedvező elbírálást kapnának az átalakító jellegű („*transformative*”) felhasználások, erről jogvédelem tartalmak számítógépre való lementése esetén szó sem lehet.

A P2P rendszerekben alapvetően kreatív alkotások egészét szokás megosztani, s e két körülmény miatt a *második és a harmadik faktor* is a jogsértés ellen szól.¹²⁹ Végül a felhasználás piaci hatása (*negyedik faktor*) egyértelműen negatívnak tekinthető,¹³⁰ mivel csökkenti a jogszerű tartalmak értékesítését, illetve a kiadók az internetes letöltések piacára való belépését.¹³¹

Ez nem jelenti azt, hogy minden egyes felhasználás eleve unfairnak minősül, csak mert erre P2P keretei között kerül sor. Így ha egy egyetemi oktató a programot tudományos/oktatási célból mutatja be a diákjainak egy óra keretei között; ha egy ügyvéd, va-

¹²³ Ezt a némileg abszurd helyzetet példázza kiválóan a *Howell* ü.y ítéletének egy gondolata is. Eszerint az alperes (a többszörözési jog letöltő általi megsértésének előidézéseért fennálló) másodlagos felelőssége sem állapítható meg, mivel a felperes elmulasztotta bizonyítani, hogy jogellenes letöltés történt volna. A bíróság megfogalmazása szerint: „Our circuit therefore agrees that a defendant can only be held contributorily liable if a direct or primary infringement has been proved.” Lásd: *Atlantic v. Howell*, p. 986–987. Ezzel a gondolattal az a baj, hogy ha a felperes egyébként bizonyítani tudná a tényleges letöltést, akkor nem az alperesnek a többszörözési jog megsértésében játszott közvetett felelősségét kívánná igazolni, hanem a terjesztési jog elsődleges/közvetlen megsértését.

¹²⁴ Ennek részletes kifejtéséről lásd: MEZEI PÉTER: *Mitől fair a fair? – Szerzői művek felhasználása a fair use teszt fényében*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 2008/6. szám, p. 26–41.

¹²⁵ *A&M v. Napster*, p. 1018. (A bíróság külön kiemelte, hogy a kiadók az interneten maguk is hozzáférhetővé tették valódi 30–60 másodperces részeket. Az érdeklődő ez alapján is képes eldönteni, hogy meg kívánja-e venni azt az adott dalt/lemezt, vagy sem.) – *BMG v. Gonzalez*, p. 890.

¹²⁶ Az *USCA 107. §-a* alapján ezek az alábbiak (1) a használat célja és jellege, beleértve, hogy e használat kereskedelmi természetű vagy non-profit oktatási célú-e; (2) a szerzői joggal védett mű természete; (3) a felhasználás részének a mértéke és lényegessége a szerzői joggal védett műhöz, mint egészhez viszonyítva; és (4) a használatnak a szerzői joggal védett mű potenciális piacára vagy értékére kifejtett hatása.

¹²⁷ Ezzel összefüggésben lásd: GIBBONS: i.m., p. 68–71. COATS – RAFTER – FEEMAN – GIVEN: i.m., p. 478–481.

¹²⁸ *A&M v. Napster*, p. 1015.

¹²⁹ *A&M v. Napster*, p. 1016. – *BMG v. Gonzalez*, p. 890.

¹³⁰ „Downloads from peer-to-peer networks such as KaZaA compete with licensed broadcasts and hence undermine the income available to authors.” Lásd: *BMG v. GONZALEZ*: p. 891.

¹³¹ *A&M v. Napster*, p. 1016–1017.

lamint bíró egy fájlcsereléssel összefüggő perben „térképezi fel” annak működését; ha az újságró híradás keretében ismerteti olvasóival a szolgáltatást; avagy ha egy magán-személy ily módon oszt meg legközelebbi ismerőseivel, rokonaival egy anyagot, az *USCA* 107.§-a által nyújtott mentesség segítségül hívhatónak tűnik.¹³²

IV.4. Mindezek fényében azt lehet mondani, hogy az egyébként *webkettes* alkalmazások közé sorolható jelenség a jogellenesség világába tartozik. A felhasznált tartalmakra, a felhasználás céljára, valamint a tömeges elterjedtségére tekintettel rendkívül komoly, elsősorban negatív hatást képes gyakorolni a szórakoztatóipar piacára, s a szerzői művek és a jogvédelem céljáról, létéről, indokoltságáról alkotott közfelfogás radikális átalakítása révén magára a kultúrára is.

A technológiát jól ismerőként természetesen indokoltnak tartom, hogy ne menjünk el szó nélkül amellett, hogy a fájlcserelés esetén nem lehet kizárólag negatív hatásokról beszélni. A *fájlcserelés pozitív vonásai* között tartják számon, hogy ezek segítségével például a kezdő zenekarok, amatőr filmesek, vagy akár a neves alkotók is sikeresebben tudják munkáikat eljuttatni a nagyközönséghez,¹³³ s ehhez hasonlóan könnyebb a közutalajdon részét képező művek terjesztése is. Az egyes oldalak használói ahhoz is kedvet kaphatnak, hogy az eredeti lemezt megvegyék, miután letöltöttek egy-egy dalt.¹³⁴ Olyan vélemény is ismert, amely a fájlcsereelő rendszerek legalizálását a „szabad kultúra” egy extrém megnyilvánulásának tekinti.¹³⁵

Az előbb elmondottak rengeteg igazságot hordoznak magukban, s ezért ezeket az érveket nem szabad automatikusan félresöpörni. Így azt sem, hogy egy rendkívül friss felmérés szerint az angol fájlcsereelőkből többsége hajlandó lenne olyan alternatívában gondolkodni, hogy az internetes előfizetésbe beolvasztott havi díj ellenében megengedetté válják a *P2P* programok segítségével történő letöltés.¹³⁶ Ez pedig leginkább azt bizonyítja, hogy a fájlcsereelő társadalmat (legalábbis Angliában) nem feltétlenül a „csak azért is ingyen töltünk le” mentalitás jellemzi, hanem inkább a legális és megfizethető, egyúttal a digitális felhasználásokat támogató felhasználási módok csekélyebb számára, esetleg az ezekhez való nehezebb hozzáférésre tekintettel választja a könnyebb, gyorsabb és ingyenes opciót.

Csak példaként az IFPI adatai szerint mióta az Egyesült Államokban kezdetét vette a zeneművek internetes értékesítése, a kiadók a 2004-es 2%-ról (és 0.4 milliárd dolláros árbevételről) 15%-ra (és 2.9 milliárd dolláros bevételre) növelték piaci részesedésüket 2007-ben,¹³⁷ ami 2008-ra már elérte a 20%-ot (és a 3.7 milliárd dolláros bevételt).¹³⁸ Ez elsősorban az *iTunes*, illetve a többi, hozzá hasonlóan térítés ellenében igénybe vehető

¹³² GIBBONS: i.m., p. 78.

¹³³ CHRISTOPHER GEIGER: *Right to Copy v. Three-Step Test - The Future of the Private Copy Exception in the Digital Environment*. Computer Law Review International. 2005. p. 10.

¹³⁴ Ilyen kiugró siker volt például az Arctic Monkeys 2006-os debütáló lemeze, amelyről több dal még az album megjelenését megelőzően a fájlcsereelő oldalak segítségével beszerezhető volt. Ez a „reklám” akkora ismertséget hozott a zenekarnak, hogy a „*Whatever People Say I Am, That's What I'm Not*” című albumuk piacra dobását követően minden idők legjobb angolai debütálását produkálták.

¹³⁵ Lásd: LESSIG: i. m. Bár e mű kiváló olvasmány, annyi fenntartással élni kell vele szemben, hogy kizárólag az amerikai szerzői jogi környezetre koncentrál, így nem minden esetben fogadhatóak el megállapításai „európai viszonylatban”.

¹³⁶ A kutatásról készült jelentést lásd: www.ukmusic.org/files/UK%20Music_MusicAlly_09.pdf.

¹³⁷ IFPI 2008. p. 6.

¹³⁸ *IFPI Digital Music Report 2009 – New Business Models for a Changing Environment*, p. 4. (www.ifpi.org/content/library/DMR2009.pdf).

szolgáltatás érdeme.¹³⁹ Ennek ellenére arról sem szabad elfeledkezni, hogy e legális szolgáltatások elterjedtsége országról-országra változik. A piaci szereplők a nagyobb bevételek reményében elsőként a gazdagabb országokban telepednek meg. Ennek köszönhetően például az *iTunes* még nem nyújtja teljes szolgáltatását hazánkban. Másrészt nem biztos, hogy a legális oldalak, azok közül is leginkább a „kicsik”, olyan széles repertoárt tudnának nyújtani, mint egy több millió felhasználóból álló hálózat, amin keresztül szinte minden beszerezhető. Ugyancsak problémát eredményezhet, hogy a legtöbb legális szolgáltató – minden lehetséges jogsértést megelőzendő – DRM-mel védett tartalmakat kínál, ami több kellemetlenséget is magával hozhat.

Mindent egybe vetve tehát kétségtelen, hogy az ilyen programokat napjainkban még döntően jogellenes célokra használják.¹⁴⁰ Bizonyos felmérések szerint az olasz fájlcserélők csupán 6 százaléka vesz több CD-t a letöltések hatására, Ausztráliában pedig a megkérdezettek 57%-a nagyon ritkán, vagy egyáltalán nem vesz másoros lemezeket.¹⁴¹ Egy másik beszédes adat szerint azt követően, hogy a *The Pirate Bay* hazájában, Svédországban a parlament 2009. áprilisi hatállyal az internetes kalózkodás visszaszorítását célzó új jogszabályt vezetett be, az adatforgalom egy nap alatt a felére csökkent.¹⁴²

Mindez azonban nem jelenti, hogy maga a technológia üldözendő lenne. Az általa nyújtott gyakorlati előnyökre tekintettel inkább az tűnik fontos célnak, hogy a jogosulti oldal is minél szélesebb körben támaszkodjon esetleg a különféle fájlcserélő technológiákra jogvédett tartalmaik kereskedelmi értékesítése során. Határozottan állítható például, hogy a zeneipar valamennyi fent említett ellentmondást igyekszik megoldani. A szolgáltatók száma folyamatosan nő világszerte, a repertoárok pedig fokozatosan bővülnek.¹⁴³ Ugyancsak forradalmi jellegű az a hír, amely szerint *Apple* a 2009-es év elején DRM-mentesen kezdte árulni a dalokat az *iTunes*-on.¹⁴⁴

Indokoltnak tűnik ráadásul felhívni a figyelmet arra, hogy tévesen szokás a *P2P* („peer-to-peer”) rendszereket kizárólag a fájlcserélő programokkal azonosítani. A *P2P* szoftverek valójában két „fél” közötti adatforgalmat bonyolítanak le, amelynek nem feltétlenül része a „fájlcseré”, vagy egyáltalán a „csere”. Találób, ha egy- vagy többoldalú adatforgalomról beszélünk. Kiváló példa ennek az érzékeltetésére a *Skype* internet alapú telefonos rendszer („Voice over internet Protocol”, azaz *VoIP*), ahol a két fél hangokat juttat el egymáshoz, jogvédett tartalmakat nem. Ezzel együtt valamennyi (közkeletű nevén) „chat” program (például a „Yahoo! Messenger”, a „Windows MSN”) két vagy több személy valós idejű számítógépes „beszélgetését” teszi lehetővé, viszont

¹³⁹ Az IFPI megállapítása szerint 41 vizsgált országban legkevesebb 825 legális szolgáltató működött 2007-ben. Lásd: IFPI 2008. p. 27. Habár hazánk nem szerepel ezen a listán, a MAHASZ honlapjáról 4 legális (zene)letöltő oldalra lehet tovább lépni (például www.mp3music.hu/albumok, vagy www.songo.hu). Sajnos a Track.hu nemrégiben bejelentette, hogy megszünteti szolgáltatását.

¹⁴⁰ A *Napster* és a *Grokster* ügyek ítéleteiben lehetett olvasni, hogy a két program segítségével le- és feltöltött dalok 87, illetve 90 százaléka volt a szerzői jog által védve, s ezek engedély nélküli felhasználását a bíróságok jogellenesnek találták. Lásd: *A&M v. Napster*, p. 1013. – *MGM v. Grokster*, p. 922. – Ehhez hasonlóan a *P2P* rendszerek segítségével megosztott tartalmak 90%-át találta jogsértőnek egy belga ítélet is. Lásd: *SABAM v. S.A. Tiscali (Scarlet)*, District of of Brussels, No. 04/8975/A, Decision of June 2007, *AEIJ Translation Series*, 2008. p. 1285.

¹⁴¹ IFPI 2008. p. 18.

¹⁴² Az ezzel kapcsolatos grafikon az alábbi oldalon érhető el: http://news.cnet.com/8301-1023_3-10220679-93.html.

¹⁴³ Az IFPI 2009-es jelentése kiválóan érzékelteti, hogy a kiadók miként találnak új üzleti koncepciókat, és állnak át lassan azokra. Lásd különösen: IFPI 2009. p. 8–21.

¹⁴⁴ Lásd: http://muzzak.blog.hu/2009/01/06/beaking_teljesen_drm_mentes_lesz_az_itunes.

alapvetően nem szerzői jogilag védett adatok cseréjére szolgál.¹⁴⁵ A fájlcsere-lő alkalmazások a nagyobb halmazt képező P2P programok olyan alfaját képezik, ahol jogvédett tartalmak fel- és letöltését végzik egymással egyenrangú peerek.

Az előbb elmondottak fényében azonban rendkívül fontos belátni, hogy a P2P alkalmazások többsége semmi esetre sem ütközik a jogrendszerrel, és ezért nem tekinthetők a digitális kultúra lerontóinak sem. Erre az Egyesült Államokban gyakorlatilag garanciát jelent az ún. „*staple article of commerce*” tesz, amelynek értelmében nem eredményez jogsértést az olyan készülékek általános használat céljából való értékesítése, amelyek alkalmasak nem jogsértő használatra is.¹⁴⁶

V. Beféjező gondolatok

A technológia és a szerzői jog összefonódása megkérdőjelezhetetlen. Mi sem igazolja ezt jobban, mint maga a tény, hogy a szerzői jogvédelem kialakulása is a könyvnyomtatás tömeges elterjedésével hozható összefüggésbe. E két terület kapcsolata ráadásul a digitális technológiák, különösképpen az internet rohamos fejlődése és elterjedése folytán hihetetlen mértékben felerősödött. Amint az fentebb láthattuk, ez a szellemi alkotások világára rendkívül változatos hatásokat képes gyakorolni. Az internethez való mindennapos hozzáférés lehetősége a *Web 2.0* kialakulásához vezetett, amely – legalábbis részben – egy újfajta alkotói modell színre lépését, s egyben a digitális kultúra továbbfejlesztésének új dimenzióját eredményezte. Azért csak részben, mert nem minden *webkettes* alkalmazás esetén beszélhetünk szellemi alkotások létrehozásáról (például *eBay*), illetve megint más szolgáltatások nyíltan jogellenes tartalmak továbbítására szolgálnak. Ez utóbbi körbe sorolható a fájlcsere-lés kategóriája, ismételten hangsúlyozva a *P2P* technológiák hasznosságát, már ami a digitális tartalmak terjesztésének hatékonyságát illeti.

A jelen tanulmány harmadik fontos elemként a meglévő kulturális értékeink digitális megőrzésének lehetőségéről tett említést. Ennek indokoltsága semmi esetre sem kérdőjelezhető meg. Korunk globalizálódó világában az információkhoz való széleskörű hozzáférés lehetősége minden támogatást megérdemél. Ennek megvalósítási formája azonban már külön kérdés: engedjük-e, hogy a Google, vagy hozzá hasonló cégek vegyék kezükbe ennek felügyeletét, vagy bízzuk ezt a könyvtárainkra? A meglévő szerzői jogi keretek közé ez utóbbi tűnik inkább beilleszthetőnek, hatékonyságát tekintve azonban a *Google Books* projekthez semmi más, még az *Europeana* sem fogható. Viviane Reding friss megnyilvánulásai fényében világosan látható: a felismerés már megtörtént, hogy a digitális megőrzés a jövő generációinak kiemelkedő érdeke. A konkrét forma pedig döntésre vár. Egy biztos: bármelyik oldal mellett is tegye le a voksát az EU, az a meglévő szerzői jogi keretek elengedhetetlen módosításával fog járni.

¹⁴⁵ Habár e szoftverek is lehetővé teszik adatok továbbítását, azonban ez szinte semmiben nem különbözik egy egyszerű továbbítástól, hiszen itt a forrás csak egy irányba tudja küldeni az adatot, amit csak a címzett tud fogadni és letölteni.

¹⁴⁶ Sony Corporation of America et al. v. Universal City Studios, Inc. et al. 464 U.S. 417 (1983), p. 417–418.

Ezt viszont már megszokhattuk. A szerzői jog ugyanis mindig igyekezett követni és iereagálni a technológia kihívásait. Elmondhatjuk, hogy egy újabb ilyen reakciónak lehetünk hamarosan tanúi.

PÉTER MEZEI

DIGITAL TECHNOLOGIES – DIGITAL CULTURE

(Summary)

In one of my previous publications I attempted to emphasize the relationship of the free use exceptions and the modern culture (that is, the intellectual creations and performances of the society obtained so far, and the general attitude towards these) in light of the *Gowers Review of Intellectual Property*. Since then several remarkable events occurred in national and international copyright laws especially concerning the internet. In the present article I attempt to reach a new general conclusion, of whether and how the internet-related technologies may affect the “digital culture” of our life.

The article starts with a theoretical introduction, including the emphasize put on the three separate ways of the effects exercised by digital technologies upon the improvement, preservation, and deterioration of digital culture. Part two speaks about the phenomena of *Web 2.0*, that is, the way how internet users communicate via the World Wide Web and contributes to the culture at the same time. This part makes it clear the present copyright rules are applicable to solve the legal controversies raised by *Web 2.0*. Part three introduces the topic of digitization of already existing works, and emphasizes that there are several major differences between the existing copyright regimes of the European Union, the United Kingdom, Hungary and the United States. The author proposes to consider the necessity of broadening the current rules on digitization by libraries in order to allow the much broader preservation and making available of the valuable cultural heritage of our world. Part four reflects the debatable question of filesharing. The article concludes that though filesharing application may have several positive effects as well, it is clear that they are generally used for the illegal activities, and therefore have a remarkable negative effect upon the entertainment industry and the culture.